

SUMQAYIT REGIONAL MƏDƏNİYYƏT
İDARƏSİ
SUMQAYIT GƏNCLƏR
KİTABXANASI

Əhməd Cavad-130:

“ACI TALEYİN BÖYÜK SƏSİ”

BİBLİOQRAFİK GÖSTƏRİCİ

SUMQAYIT REGIONAL MƏDƏNİYYƏT
İDARƏSİ

SUMQAYIT GƏNCLƏR KİTABXANASI

“ACI TALEYİN BÖYÜK SƏSİ”

Əhməd Cavad-130:

(Cavad Məhəmmədli oğlu Axundzadə)

BİBLİOQRAFİK GÖSTƏRİCİ

Sumqayıt - 2022

Tərtibçi: *Sona Eminova*
Redaktoru: *Yeganə Əhmədova,*
Əməkdar mədəniyyət işçisi
Dizayner: *Fəxrəddin Nəsimov*

Əhməd Cavad (Cavad Məhəmmədali oğlu Axundzadə): bibliografiya / tərt.ed.: S. Eminova; red. Y. Əhmədova.-Sumqayıt Gənclər Kitabxanası. – Sumqayıt, 2022. - 118 s.

Ön söz

Görkəmli Azərbaycan şairi Əhməd Cavad Axundzadə ədəbi-ictimai fikrimizdə romantizm ədəbi məktəbinin istedadlı nümayəndəsi, nasir, publisist və «milli istiqlal şairi» kimi məşhurdur. Onun zəngin ədəbi yaradıcılığı milli tarixi və ədəbi-mədəni irsimizi araşdırmaq baxımından ədəbiyyatşünaslıq elmimizə dəyərli faktlar verir. Azərbaycanın yenidən istiqlala qovuşduğu hazırkı dövrdə Ə.Cavad və onun silahdaşlarının mübariz həyat yollarını, yaradıcılıqlarının ideya, sənətkarlıq xüsusiyyətlərini elmi şəkildə öyrənmək xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan romantik poeziyasının bir nümayəndəsi kimi Ə.Cavadın Türkiyə ilə ədəbi əlaqələrin inkişafında, türkçülük və istiqlal ideyalarının formalaşmasında və təbliğində, iki ölkə arasında ictimai-siyasi, ədəbi-mədəni əlaqələrin qüvvətlənməsində, Türkiyə istiqlal şairləri ilə münasibətlərin genişlənməsində xidmətləri böyükdür. Bu cəhət xüsusilə vurğulanmalıdır ki, hətta Cümhuriyyət dönməsində Azərbaycanın çətin zamanlarında yardıma çağırılan Qafqaz İslam Ordusu ilə birgə döyüşlərdə iştirak edən, Türkiyə şairlərini Azərbaycanda qarşılayan, görüşlər keçirən, ən çox çıxışlar edən sənətkar da Ə.Cavad olmuşdur. Sovet imperiyası dövründə onun yaradıcılığının bolşevik ideoloji prinsiplərilə vüqar-sosioloji yanaşma

üzündən yetmiş ildən çox gərəyincə dəyərləndirilməməsinin, çap edilməməsinin, həmişə tənqid olunmasının, istiqlal və türkçü, Türkiyə, türklüyə sevgi ruhlu şeirlərinin xalqdan gizli saxlanılmasının başlıca səbəbi də bununla bağlıdır. Bütün fəaliyyəti, bədii yaradıcılığı doğma xalqına əvəzsiz xidmət, vurğunluq nümunəsi olan qaynar təbli şairimizin, talesiz Əhməd Cavadın keçdiyi həyat yolunu oxuculara çatdırmaq və eyni zamanda böyük şairin 130 illik yubileyi münasibətlə bu vəsaiti işləməyi özümüzə borc bildik.

Bibliografiya şairin kitabları, dövrü mətbuatda, məcmuələrdə dərc olunmuş əsərləri, eləcə də ədibin həyat və yaradıcılığı haqqında materiallar toplanmışdır. Vəsait kitabxanaçı-bibliograflar və geniş oxucu kütləsi üçün nəzərdə tutulmuşdur.

ƏHMƏD CAVADIN 130 İLLİYİNİN QEYD EDİLMƏSİ HAQQINDA AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI PREZİDENTİNİN SƏRƏNCAMI

2022-ci ilin may ayında Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi, böyük şair, tanınmış maarifçi və ictimai xadim Əhməd Cavadın (Cavad Məhəmmədli oğlu

Axundzadənin) anadan olmasının 130 illiyi tamam olur.

Əhməd Cavad Azərbaycan ədəbi-bədii fikri tarixində istiqlal şairi kimi özünəməxsus dəst-xətti ilə seçilən, müstəsna mövqeyə malik söz ustalarındandır. Bütün qəlbi ilə bağlı olduğu doğma xalqının müstəqillik ideallarına həyatı boyu sadıq qalmış sənətkarın azadlıq motivləri ilə zəngin yaradıcılığı milli məfkurədən yoğrulmuşdur. Azərbaycanın dövlət rəmzlərini yüksək şeiriyyətlə alovlu tərənnüm edən şairin müstəqil dövlətçiliyə sevgi aşılayan əsərləri dərin vətənpərvərlik duyğularının heyvətamiz poetik ifadəsidir. Əhməd Cavad daim ictimai-siyasi hadisələrin qaynar nöqtələrində olmuş, dövrün parlaq şəxsiyyətləri sırasında 1930-cu illərin ağır repressiyalarına məruz qalaraq, sovet totalitarizminin qurbanına çevrilmişdir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 32-ci bəndini rəhbər tutaraq, Azərbaycan xalqının istiqlal mübarizəsinə layiqli töhfələr vermiş vətənpərvər şair Əhməd Cavadın anadan olmasının 130-cu ildönümünün qeyd olunmasını təmin etmək məqsədilə qərara alıram.

1. Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət Nazirliyi Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyi ilə birlikdə, Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin təkliflərini nəzərə almaqla, görkəmli şair Əhməd Cavadın 130 illiyinə dair tədbirlər planı hazırlayıb həyata keçirsin.

2. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti bu Sərəncamdan irəli gələn məsələləri həll etsin.

İlham Əliyev

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 20 aprel 2022-ci il

20 aprel 2022,

ƏHMƏD CAVADIN HƏYAT VƏ YARADICIQ YOLU

Soranlara, mən bu yurdun

Anlatayım nəsiyəm:

Mən çeynənən bu ölkənin

Haqq-bağırın səsiyəm.

Əhməd Cavad

Əhməd Cavad Şəmkir rayonunun Mehrili kəndində doğulmuşdur. Kiçik yaşlarından hafizəsi, kitaba, mütaliyəyə həvəsi ilə seçilən Əhməd atasının ölümündən sonra anası ilə Gəncəyə köçmüşdür. Gəncə Ruhani Seminariyasına daxil olan gənc Əhməd buranı əla qiymətlərlə bitirmişdir. Hələ tələbəlik illərində yazdığı şeirlər onu oxucular arasında istedadlı şair kimi tanıtdırmışdır. Seminariyanı bitirdikdən sonra o, müəllimlik etmişdir.

Müasirləri onu mərd, mehriban bir insan, həssas təbiətli bir şair kimi xatırlayırlar. Onun haqqında yazılmış xatirələrdə göstərilir ki, Ə.Cavad çox təmkinli, ağır adam idi. Onun duruşunda, yerində, bütün hərəkətlərində bir ağayanaqlıq - nəcabət, şərəfət vardı. Ona dərin ehtiramla salam verir, hörmətlə baş əyirdilər.

Ə.Cavadın yaradıcılığında lirika aparıcı yer tutur. Böyük

şairimiz Hüseyn Cavid öz tələbəsi Əhməd Cavadın istedadını yüksək qiymətləndirmiş, «İqbal» qəzetində çap olunmuş məqaləsində onun öz müəllimi Abdulla Sura həsr etdiyi şeiri bütövlükdə vermişdir:

*Ey qardaşlar bir zamanlar elimsizlik dumanı,
Cəhalətin kor pəncəsi qaplamışdır hər yanı...
“Quran” nədir? Anlamadıq,
Vətən nədir? Bilmədik!*

*Qarşımızda yetimlərin göz yaşını silmədik.
Ağlanacaq bir hal idi, kəndimiz də görürdük,
Dilimizin, dinimizin getməsinə gülürdük...*

Göründüyü kimi, gənc olmasına baxmayaraq, hələ o dövrdə Ə.Cavadın yaradıcılığında siyasi lirikaya meyil, fəal vətəndaşlıq mövqeyi özünü qabarıq şəkildə biruzə verirdi. Şairin lirik əsərlərində Azərbaycan, onun nadir təbiəti tərənnüm olunur. Vaxtilə dillər əzbəri olan, məclislərdə aşqlar tərəfindən ifa edilən “Azərbaycan! Azərbaycan!” şeiri bu baxımdan səciyyəvidir.

Əhməd Cavadın sadə dillə yazılmış, zəngin folklor ənənələrimizin təsiri açıq –aşkar duyulan lirik əsərlərində Azərbaycana, onun nadir təbiətinə həsr olunmuş şerlər mühüm yer tutur.Vaxtilə dillər əzbəri olan, məclislərdə aşqlar tərəfindən ifa edilən «Azərbaycan! Azərbaycan!» şeri bu baxımdan səciyyəvidir:

*Dağlarının başı qarlı,
Sinəsi yaşıl ormanlı!
Dərələrin şirin barlı,
Azərbaycan! Azərbaycan!*

*Laçının var, tərmanın var!
Çoxlu şirin dastanın var!
Qorxun yoxdur, düşmanın var!
Azərbaycan! Azərbaycan!*

Şairin lirik şerlərinin bir qismi insanı saflaşdırır, onu ucaldan ülvə məhəbbət duyğularının tərənnümünə həsr olunmuşdur. Bu şeirlərində sənətkar öz səadətini sevgilisinə qovuşmaqda, ömür yolunu onunla qoşa addımlamaqda görən həssas qəlbli aşiq obrazı yaradır:

*Bu bağdan, bu dağdan keçməyəm sənsiz,
Bu sulu bulaqdan içməyəm sənsiz.
Ömür dedikləri bir göy zəmidir,
Bir dərz, oraq alıb biçməyəm sənsiz.*

Ə.Cavad Azərbaycan Demokratik Cümhuriyyətinin yaranması uğrunda fəal mübarizə aparmışdır. “Yol ver türkün bayrağına”, “Dan ulduzu”, “Azərbaycan, Azərbaycan!

can”, “Dağlar”, “Gəncəm, hey” kimi məşhur şeirlər məhz bu dövrün məhsulu idi. Onun həmin dövrdəki yaradıcılığının zirvəsi isə məşhur bəstəkarımız Üzeyir Hacıbəyovla birlikdə yaratdığı “Milli Azərbaycan Marşı” (Azərbaycanın Dövlət Himni) idi. Bu gün də Türkiyədə çox sevilən, milli marş kimi hər yerdə ifa edilən “Çırpınırdı Qara dəniz” şeirində

qeyrətli qardaşlarımızın xalqımızı dar ayaqda qoymasının, nicat yolu açılmasının doğurduğu sevinc, nikbin ovqat aydın görünməkdədir:

*Çırpınırdı Qara dəniz,
Baxıb türünün bayrağına!
“Ah!..” deyərdim, heç ölməzdim,
Düşə bilsəm ayağına!*

Ə.Cavadın «Qardaş» şeri çətin günlərini yaşayan Azərbaycan Demokratik Respublikasının Milli Şurasına müraciətlə yazılmışdır. Şair gənc respublikanı fidanabənzədir, onun pöhrələnməsi. qol-qanad atması, dərin qatlara kök atıb möhkəmlənməsi üçün çalışmanın gərəkliliyini vurğulayırdı. Əsərin mətin, insan qəlbinə nüfuz edən, onu silkələyən misraları ilə xalqımızın rəhbərlərini, soydaşlarımızı ruhdan dşməməyə, Vətən naminə mübarizəyə səsləyirdi:

*Təmiz alnındakı tozu, torpağı,
Həqq üçün açdığın əllərlə sil!*

*Vətən bir fidandır, yaşıl bayrağı,
Soldurmamaq sənin əlindədər bil.*

Azərbaycanın 1920-ci ilin aprel ayında Qırmızı Ordu tərəfindən işğalına qədər Ə.Cavadın iki şer kitabı –«Qoşma» və «Dalğa» kitabları nəşr olunmuşdur.Bu kitablarda doğma vətənimiz , onun gözəl təbiəti, xalqımızın dərdləri, arzuları öz əksini tapmışdır.

Azərbaycan yenidən işğal olunduqdan sonra Ə.Cavad 1922-1937-ci illərdə ardıcıl təqib və işgəncələrə məruz qalmış, üç dəfə həbs olunmuşdur.Bu dövrdə onun öz vətəninə orijinal kitabı nəşr olunmamışdır. Lakin qədərbilən qardaş Türkiyədə, İstanbulda 1928-ci ildə şairin «İstiqlal uğrunda» şerlər kitabı nəşr olunmuşdur. Sovet hakimiyyəti illərində bütün təqiblərə baxmayaraq Əhməd Cavad yaradıcılığını davam etdirmiş,müəllim kimi fəaliyyət göstərmişdir. “Küp”, “Pambıq dastanı”, “ Səsli qız” poemaları, “Göy göl” lirik şeri həmin dövrün məhsuludur.

Stalin repressiyası illərində xalqımızın bir çox ləyaqətli oğulları kimi böyük şair Əhməd Cavada da «xalq düşməni» damğası vurulmuş, o, həbs olunaraq 1937-ci ilin sonlarında - 45 yaşında qətlə yetirilmişdir. Yazıçı Nurəddin Babayev həmin məşum dövrü xatırlayaraq yazır: «1937-ci ilin avqust ayı idi. Məktəbdən qayıdanda gördüm ki, atalıgım divar peçini qalayıb, özü də qabağında əyləşibdir.O, böyrünə yığdığı kitabları , köhnə qəzet və jjurnalları bir-bir peçə tullayır, çathaçatla yanmağını gözləyirdi. Məni görəndə günahkar

nəzərlərlə üzümə baxıb dedi: «Bala, hirslənmə, əgər mənə tutsalar. Bu kitabların hər biri cəzamın bir il artmasına səbəb olacaqdır. Əhməd Cavadın kitabları kimi. 1937-ci ilin yazı idi. Azərnəşrin böyründəki küçə ilə enirdim. Küçənin tini-ndə Ə. Cavada rast gəldim. Bu şairi tanıyanlar yaxşı bilirlər ki, o, yalnız mehriban qəlbli, incə rübəblə şair deyildi. Eyni zamanda mərd, şəxsiyyətli, qədd-qamətli gözəl bir insan idi.

İndi onu görəndə tanımadım. Rəngi bomboz bozarmışdı. Mənə elə gəldi ki, kişinin qədd-qaməti də sınıb, belə büküldür. Daima həyat eşqi ilə qaynayan iri, ala gözlərində dərin bir kədər vardı. Salamladıq. O, böyük idi, mənim kefimi soruşmalı idi: «Necəsən, bala?» deməli idi. Ancaq mən özümü elə itirdim ki, «Cavad Mirzə, necəsiniz?» deyə soruşdum. Dodaqları əsdi:

Bala,- dedi, - indicə mənə Yazıçılar İttifaqından xaric etdilər... bir düşmən kimi.»

Ə. Cavad 1922-1937-ci illərdə ardıcıl təqib və işgəncələrə məruz qalmış, üç dəfə həbs olunmuşdur. Bu dövrdə onun öz vətəninə kitabı nəşr olunmamışdır. Bütün təqiblərə baxmayaraq, Ə. Cavad yaradıcılığını davam etdirmiş, müəllim kimi fəaliyyət göstərmişdir. “Kür”, “Pambıq dastanı”, “ Səsli qız” poemaları, “Göygöl” lirik şeiri həmin dövrün məhsuludur. Şairin yaradıcılığının tədqiqatçısı Əli Saləddin yazır: “Göygöl” şeirinin üstündə 1925-ci ildə Ə. Cavad 5-6 ay həbsdə saxlanılmışdır. Şəri hətta Moskvada

yoxlamışdılar. Bu müddət ərzində şairin başına açılmadığı oyun qalmamışdır. Azərbaycan ədəbiyyatında klassik bir şer nümunəsi sayılan «Göy göl» əsəri öz keyfiyyətlərinə, bədii –estetik xüsusiyyətlərinə görə misilsiz əhəmiyyətə malikdir. Azərbaycanın əqn gözəl guşəsinin qənirsiz gözəlliyini yüksək poetik incəliklə əks etdirir....Dumanlı dağların yaşıl qoynunda dünyaya göz açmış Göy göl ancaq burada dünyaya gələ bilirdi. O, harda gəldi doğula bilməzdi. Onun gəlişinə dağlar, daşlar lərzəyə gəlmiş, zəlzələ baş vermiş, dünya-aləm dağılmış, bu dağlar pərisi öz yerini tutmuşdur. Göy göl xalqımıza tale tərəfindən bəxş edilmiş, Vətənimizin rəmzi kimi əbədi bir abidədir. Gözəllik abidəsi! ...Əslində şair öz sevimli gölünü şəxsləndirir, onun gözəl boyundan bəhs edir, onun yaşıl gərdən bəndindən söhbət açır. Bu fonda onun hüsnünün aynasını göstərir. Bu ayna təbiətin sehrli aynasıdır. Burada dağların camalı əks olunub.

...Şair Göy göllə həsbə-hal edir, onunla söhbətləşir, bir müsaib kimi fikirlərini bölüşür, arzularını suallarını bildirir...Əhməd Cavad öz üslubuna müvafiq olaraq dağlara suallar verir, ancaq suallarına cavab ala bilmir. Ona suallarını açıq şəkildə bildirmək yasaq edilmişdir. Axı doğrudan da təkcə gözəlliklə bütün işlər düzəlmir. Həyatın bir çox dərsləri vardır ki, bunlara da cavab gərəkdir. Bu problemlər şairi düşündürür, heç olmasa “cavabsız qalan” sualların əzabını, həsrətini Göy göllə bölüşdürür. O, burada təbiətlə cəmiyyətin sıx əlaqəsinə toxunur, onların qarşılıqlı əlaqələrinin kəsildiyinə işarə vurur...Şairin nisgilli sualları çağdaşlarını bu istiqə-

mətdə düşünməyə çağırır. Göy gölün yeni dövrünün əvvəlki dövrənlərinə nisbətən daha parlaq olmasını arzulayır.

“...Olayd könlümdə bir yaşıl kölgə, düşəydi sinənə yaralı Göy -göl” misraları parlaq bir obraza çevrilmişdir. O, ona g.rə könlündə yaşıl bir kölgə olmasını arzulayır ki, bu kölgə ilə Göy gölü qorusun, ona yad baxışların baxmasına qoymasın, onun üstünə ildırımların düşməsinə imkan verməsin, onun uğrunda vuruşsun, bu qeyri-bərabər döyüşdə qoy hər cür zərbələr alsın, yaralansın, Göy gölün sinəsinə yaralı düşsün... Bu gözəllik və Vətən uğrunda döyüşdür.

..Şair tez-tez gözəl sözünü işlədir, ona görə ki, Göy gölün birinci əlaməti gözəllikdir... Göy göl Ayın, ulduzun dayəsi olubdur. Özü də ... fələk büsatını quran vaxtdan... Deməli, dünyaya yaranan gündən Göy göl Aya, ulduza dayəlik edir, onları bəsləyib saxlayır.

...Burada Göy göl dağların maralına oxşadılır. Bu da Göy gölün yeni bir əlamətidir... Göy gölün yeni bir əlamətini şair onun zümrüd gözləri oxşatması ilə mənalandırmışdır. Fikir verirsinizmi ki, bu gözəlin boynu, gözləri də vardır. Özü də onun aşıqları ucaboynu şamlardır. Göy göl öz zümrüd gözlərini gizlətdiyi üçün onlar göy qədər uzanmışlar ki, həmin gözləri görsünlər. Göy gölün... başında buludlar dolaşır. Adı təbiət hadisəsidir. Lakin şair buludlarınəşqdən, məhəbbətdən onun başına dolandıqlarını göstərir... Göy gölün qurbanları da vardı, onlar qoyun-quzular idi. Səxavətli Göy göl öz qurbanlarını da sahilində bəsləyirdi, onlar özləri qurban gəldikləri

bu müqəddəs pərinin ayağından öpə-öpə otlayırdılar.

“Göygöl” şerinin möhürbəndi şairin beynəlmiləl təbiətindən doğur. O istəyir ki, bu gölün soracağı hər yana, hər tərəfə, bütün dünyaya yayılsın. Ona görə də soruşur ki, bəlkə onun bir sözü var, uzaq ellərə sifarişi var? Göy gölün üstündən əsən yellər onun çaparlarıdır, qərib-qərbət ellərə gedən elçiləridir”. Çünki bu zaman Cənubi Azərbaycanla, bütün türk elləri ilə əlaqə kəsilmişdi. Hətta yasaq edilmişdi. Ə. Cavad bunlara dözə bilmirdi. Burada şair Göy gölü özünə qarşı qoyur, qəlbində oyanan etiraz motivlərini bürüzə verir. Bildirir ki, şöhrəti dünyanı tutmuş, dünyanın bəzəyinə çevrilmiş Göy gölün nə günahı var ki, indi belə unudulub. Bax, bu cəhət şairin qəlbini ağradarda, göynədirdi, Göy göl tək qaldığına görə onu narahat edirdi. “Göy gölü” təbiətə aid şeir kimi qələmə verənlər səhv edirlər. Bu, bizim xalqımızın, torpağımızın rəmzidir, simvoludur. Biz burada təklənmiş vəziyyətdə qalmışdıq. Bunu hamıdan tez, hamıdan həssaslıqla Ə. Cavad duya bilmiş, yaxşı ki, onu klassik, ölməz bir şerlə vəsf etmişdir.” (Əli Saləddin) 1937-ci il repressiyası zamanı xalqımızın bir çox ləyaqətli oğulları kimi Ə. Cavada da “xalq düşməni” damğası vurulmuş, o, həbs olunaraq qətlə yetirilmişdir. Hələ neçə il əvvəl yazdığı “Qaldı” adlı şerində şair sanki öz gələcək faciəsini əvvəlcədən duymuş, acı taleyini qələmə almışdır:

*Bir gül əndim, açılmamış dərdilər,
Zəhmətimdən mənə bir tikan qaldı.*

*Əmək çəkdim, gün keçirdim, gül əkdim,
Əməyimdən mənə bir fidan qaldı.*

“SƏSLİ QIZ” POEMASI

“Səsli qız” poeması tarixi keçmişə, xalqımızın azadlıq mübarizəsinə həsr olunmuşdur. Əsərin qəhrəmanı Sara öz gözəl, məlahətli səsi, oxuduğu mahnıların hamını heyran edir. Lakin vətən təhlükəyə, qonşuluqdakı qəddar hökmdarın hücumuna məruz qalanda Sara azadlıq mübarizəsinə çevrilir, öz istedadından vətənin azadlığı naminə istifadə etmək qərarına gəlir. Onun ölkəsini qana bulaşdırmış, günahsız insanları alçaltmış, mənəviyyatını təhqir etmiş xaqan qarşısında Sara başqaları kimi eys-ışrət mahnısı deyil, matəm mahnısı oxuyur. Xaqanın bədəsinə zəhər töküb onu layiqli cəzasına çatdıran bu qəhrəman qızın hərəkəti xalqın azadlıq mübarizəsinə başlaması üçün bir işarəyə çevrilir. Xalqın bir çox igid övladları düşmənlə qanlı döyüşlərdə şəhid olsa da, vətəni düşməndən azad edir, azadlığa çıxır. Şair xalqın azadlıq mübarizəsinin önündə gedən Saranın bədii obrazını yaratmaqla insanın azadlıq ruhunun sarsılmazlığını, güclü, amansız düşmənlə mübarizədə vətənin hər bir övladının səfərbər olması ilə qələbə çalmağın mümkünlüyünü yüksək sənətkarlıqla əks etdirmişdir.

Xalqın istiqlaliyyət uğrunda mübarizəsi Ə.Çavadı bütün şüurlu ömrü boyu düşündürən və uğrunda həyatını qurban verdiyi bir qayə olmuşdur. Əlimizə çatmış poemalarının həcmcə ən böyüyünün də bu qayəyə xidmət etməsi, bu mövzuda yazılması tamamilə təbii bir hadisədir. “Səsli qız”ın ekspozisiyası onun baş qəhrəmanının şərəfinə mədhiyyə kimi düşünülmüşdür. Bu qızın . səsi şairin nəzərində dünyadakı səslərin ən gözəlidir. Bir qədər sonra, konflikt özünün ən gərgin, böhranlı vəziyyətinə çatanda, biz bu məlahətli səs sahibinin el yolunda canından keçməyə hazır olan bir ‘qəhrəman kimi ucaldığını görürük...

Əsərin ikinci bölməsindən başlayaraq Saranın bu məsul addımı atması üçün ilkin şərait hazırlanır. Şair qədimlərdə amansız bir hökmdarın qonşuluqda yerləşən əhalisi az, ərazisi kiçik bir ölkəyə hücum edərək orada törətdiyi vəhşiliklərdən söz açır. Düşmənin altı aylıq mühasirədən, təxribat və qırğın əməliyyatlarından sonra burada, Saranın vətəninə qan dize çıxmışdır. Başsız qalmış minlərcə ailə qaçqın və didərgin düşmüşdür. Burada yadellilərin törətdiyi cinayətlərin sayı-hesabı yoxdur. Zalım padşah öz rəqibi olan padşahın ordusunu deyil, şairin təbirincə, “insanlığı əzməmişdir”, yəni insanlığın əsas tərkib hissəsi olan əxlaqa, mənəviyyətə qarşı ağır cinayət törətmişdir. Bu da özünü hər şeydən əvvəl onda göstərmişdir ki, paytaxt şəhərinin süqutunun səhəri günü yadelli şah öz qələbəsinə bayram etmək eşqinə düşmüş və hər yerdə ağlamağı, hıçqırmağı, ah-naləni qadağan etmişdir. Onun iradəsincə hamı gülməlidir, istəsə də, istəməsə də,

zalımlar zor işlədərək qəhr etdikləri şəhərin əhalisini zahirən də olsa, “gülüm səməyə”, “şadlanmağa” vadar edirlər. “Qanlı şərabdan doymayan xaqanı” görən tacirbaşılar, yüksək vəzifə sahibləri onun paltarının ədəklərindən, corablarından-öpmək üçün bir-birinə macal vermirlər. Şah mərmər sütunlu qəsrdə eyş-işrətə dalır. Poemanın qəhrəmanı səli qız — Şara xaqana təqdim olunur. Lakin Sara çoxlarının gözlədiyi kimi bu yadelli müstəbidin ehtiraslarına uyğun sözlərdən yox, öz qəlbinin dərinliklərindən süzülüb gələn vətən deyimlərindən ibarət matəm mahnısı oxuyur, elin-obanın düşdüyü müsibətlərdən nalə çəkir:

*Mən ki, səndən doymamışdım.
Quş qonmağa qoymamışdım.
Bir almanı soymamışdım.
Kim sənə kəc baxdı, bağlar?!*

*.Qazlarının boynu bükük,
Ördəyinə can ağır yük.
Çaldı şahmar, tozladı tük.
Gör nə qanlar axdı, bağlar?!*

*Darğınam mən belə baxta.
Ürəkim qan, laxta-laxta.
Bax ki, kimlər çıxdı taxta.
Küsdü kimim baxtı, bağlar?!*

Bu mahnıdan sonra mövcud qaydaya görə xaqana mey təqdim edən Sara rəqqasələrin işə başladığı şaşqınlıq məqamından edərək iti bir hərəkətlə badəyə zəhər tökür. Xaqan öz cəzasına çatır. Məzlumlar bu təkana bəndmiş kimi, həyəcana gəlib xaqanın özünü itirmiş silahdaşlarına həmlə edir, böyük qurbanlar bahasına da olsa, şəhəri, məmləkəti öz azadlığına qovuşdururlar. Poema Saranın — səli qızın şərfinə qoşulmuş, oynaq, şən mahnı ilə bitir.

Burada zalımlığı özünə peşə etmiş xaqan, ona yaltaqlanan saray adamları, bəzi din xadimləri, təcavüzə məruz qalmış xalqın nümayəndələri müəyyən konkret cizgilərlə təqdim edilsələr də, şairin ilhamının əsas işığı Saranın üstünə yönəldilmişdir. Proloqdan başlamış epiloqa qədər, kütləvi qırğın səhnələrini və onlarla təsadüf təşkil edən təbiət mənzərələrini çıxmaq şərtilə, poemada əsas yer tutan Sara bütün hadisələrin mərkəzində durur. Yadelli işğalçıların zalımlığı, xaqanın şəxsiyyətinə pərəstiş, sarayda baş verən hadisələr məhz Saranın qəhrəmanlığının həqiqətən də fəvqəladə bir hərəkət olmasını əsaslandırmaq üçün fon səciyyəsi daşıyır. Bu üsul yaxşı düşünüldüyü və əsərin kompozisiyasında müvafiq yerini tapdığı üçün səmərəlidir. Elə bu yolla da şair öz əsas ya qayəsinə nail olmuş, xalq səadətinin, istiqlalın həyatda heç nə ilə əvəz oluna bilmədiyi ideyasını oxucusuna aşılamağı bacarmışdır. Bu keyfiyyətlərinə görədir ki, “Səli qız” keçən əsrin 20—30-cu illərində yaranmış Azərbaycan poemaları içində, Sara isə həmin əsərlərdə canlandırılmış bədii obrazlar arasında öz layiqli yerini tutur.” (B.Nəbiyev)

Şair, ölüm dalgası və azadlıq -

Əhməd Cavad

1937-ci ilin bütün tarixləri qan rəngindədir. Üstündən 75 il keçsə belə o tarix hələ də insanları üşüdür, qorxudur, məyus edir. 1937-ci il oktyabrın 13-də Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinə milli inqilabi poeziyanın banisi kimi daxil olan,

Nə qədər ki, hakimlik var, məhkumluq var, mən varam.

Zülmə qarşı üsyankaram, əzilsəm də, susmaram! –

- deyən böyük istiqlal şairi, azərbaycançılıq, türkçülük ideyalarının yorulmaz təbliğatçısı, həyatı boyunca bir an olsun belə ideallarından əl çəkməyən, həm ictimai fəaliyyəti, həm də bədii yaradıcılığı ilə tarix səhifəsindən üzüağ çıxan vətən oğlu, mübarizlik, qəhrəmanlıq nümunəsi Əhməd Cavad güllələnir.

Soranlara bən bu yurdun

Anlatayım, nəsiyəm:

Bən çeynənən bir ölkənin

“Haqq!” bağırən səsiyəm!

Babaları Cənubi Azərbaycandan olan Əhməd Cavad Axundzadə 1892-ci il mayın 5-də Şəmkirin Seyfəli kəndində anadan olub. Altı yaşında ikən atasını itirən Əhməd ilk

təhsilini mollaxanada alır. Sonra ailələri Gəncəyə köçür. O, buradakı Şah Abbas məscidinin nəzdində fəaliyyət göstərən ruhani seminariyasında təhsil alır. Seminariyanın müəllimləri uşaqlara yalnız dərs vermir, həm də onlarda milli vətənpərvərlik ruhu formalaşdırırlar. Onların arasında şair Hüseyn Cavid, ədəbiyyatşünas Abdulla Sur, Şeyxülislam Pişnamazadə kimi dövrünün tanınmış simaları var idi. Əhməd tezliklə seminariya müəllimlərinin sevimli tələbələrindən birinə çevrilir. Hüseyn Cavidlə tez-tez ünsiyyətdə olması və onun şeirlərini dinləməsi Əhmədi də yazmağa ruhlandırır. O, ilk şeirlərini də məhz seminariyada oxuyarkən qələmə alır. Bundan əlavə, müəllimlərinin milli-mənəvi ruhlu söhbətlərini dinləməsi, türk xalqlarının düşdüyü vəziyyət, gələcəyi barədə seminariyada gedən söhbətlər Əhməd Cavadın gələcək həyat yolunun müəyyən edilməsində, onun bütün varlığı ilə milli istiqlal yolunda mücadiləyə başlamasında böyük rol oynayır.

Əhməd seminariyada ərəb, fars, rus dillərini mükəmməl öyrənir. 1912-ci ildə təhsilini bitirərək müəllimlik şəhadətnaməsi alan Əhməd Cavad əmək fəaliyyətinə başlayır. Yaradıcılığa lirik şeirlərlə qədəm qoyan gənc şairin əsərləri 1913-cü ildən çap olunmağa başlayır. «Qoşma» adlı ilk şeirlər kitabı isə üç il sonra, 1916-cı ildə çapdan çıxır.

Bunlar işığa can atan, fəqət taleyi qaranlıqdan keçən Əhməd Cavadın həyatının başlanğıcıdır. O, yüksək istedadla malik, vətəninə, xalqını bütün qəlbi ilə sevən bir türk oğlu idi. Odur ki, əsrin əvvəllərində Türkiyənin düşdüyü ağır vəziyyət

onu ciddi narahat edir. Şair və pedaqoq Abdulla Şaiqlə birlikdə könüllü əsgər kimi İstanbulda qurulan “Qafqaz könüllü hissəsi” sıralarına qatılır. 1914-cü ildə başlanan Birinci Dünya müharibəsi gedişində Türkiyənin şərq cəbhəsindəki döyüşləri Sarıqamış uğursuzluğu ilə nəticələnir. Ölkənin rus ordusunun işğalı altında olan Qars və Ərzurum əhalisi rus və erməni dəstələri tərəfindən qırğına məruz qalır. Bakıda yerləşən “Azərbaycan xeyriyyə cəmiyyəti” Türkiyənin şərq vilayətlərindəki əhaliyə yardım edir. Bu işdə Əhməd Cavad da yaxından iştirak edir, Bakı ilə Qars arasında rusların törətdikləri maneələrə baxmayaraq gedib-gəlir, yardım işlərində yorulmadan çalışır. Qardaş xalqın ağır günündə Qarsda qarşılaşdığı ürək parçalayan mənzərəni bədii şəkildə “Nə gördümsə” şeirində dilə gətirir:

*Ərməğanım yaslı nəğmə,
Bir quş oldum, çıxdım yola.
Getdim, gördüm dost elində
Nə bir səs var, nə bir layla.*

Əhməd Cavad bu tarixi şeiri 1915-ci il martın 22-də yazır. Çünki 1914-cü ildə Osmanlı dövlətinin müharibədə iştirak etməsindən həyəcanlanan Əhməd Cavad “Qara dəniz” şeirini yazıb və böyük ümidlərlə yaşayıb. “Qara dəniz” şeirinin son bəndi belə bitir:

*Dost elindən əsən yellər
Mənə şeir... salam söylər.*

*Olsun bizim bütün ellər
Qurban Türkün bayrağına.*

Əhməd Cavadın “Çırpınırdın, Qara dəniz” şeirinin sözlərinə yazılmış mahnı (musiqisi Üzeyir Hacıbəylinindir) bütün türk dünyasının azadlıq və mübarizə himninin əks-sədasıdır.

Birinci Dünya müharibəsinin axırlarında Qafqaz cəbhəsində türk ordusu müvəffəqiyyət qazanır. 1918-ci ildə türk ordusu qardaş Azərbaycanın istiqlalına köməyə gəlir. Azərbaycan və türk birlikləri Bakını erməni-rus işğalından azad edir. Əhməd Cavad azərbaycanlı və türk əsgər yoldaşları ilə Bakının Yasamal dağındakı səngərlərdə düşmənlə vuruşur. Bu döyüş meydanında Əhməd Cavadın yazdığı “Bismillah” şeiri milli həyəcana malik olan dəyərli lirik əsərlərindən biridir:

*Atıldı dağlardan zəfər topları,
Yürüdü irəli əsgər, Bismillah.
O Xan sarayında çiçəkli bir qız,
Bəklilər bizləri zəfər, Bismillah.*

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranmasını milli tariximizin ən parlaq səhifəsi kimi sevinclə qarşılayan Əhməd Cavad 1919-cu ildə müstəqil dövlətimizin himnini - “Azərbaycan marşı”nı yazır. Şairin Azərbaycan bayrağına ithaf etdiyi şeir də onun üçrəngli, ay-ulduzlu bayrağıma böyük sevgisinin bədii ifadəsidir:

*Türküstan elləri öpüb alını
Söyləyir dərini sana, bayrağım!
Üç rəngin əksini Quzğun dənizdən
Ərməğan yollasın sana, bayrağım!..*

Azərbaycan milli-azadlıq mücadiləsinin öndəri və Şərqdə qurulan ilk demokratik cümhuriyyətin banilərindən biri Məhəmməd Əmin Rəsulzadə yazırdı: “O, şeirləri ilə türk xalqlarının, doğma Azərbaycanın apardığı istiqlal mübarizəsinə bir ordudan daha çox xidmət göstərdi. Onun qələmi minlərlə süngüyə bərabər idi”.

1919-cu ildə Əhməd Cavadın “Dalğa” adlı şeir kitabı nəşr olunur.

1920-ci ildə cümhuriyyətin süqutundan sonra şair Qusarın Xuluq kəndinə köçərək müəllimlik edir.

Əhməd Cavad 1922-ci ildə Bakıda Pedaqoji Ali Məktəbə daxil olur. “Maarif və mədəniyyət” jurnalında işləyə-işləyə Ali Pedaqoji İnstitutu bitirən Əhməd Cavadın sonrakı pedaqoji fəaliyyəti ali məktəblərlə bağlı olub. Bir müddət Azərbaycan Politexnik İnstitutunda, Kənd Təsərrüfatı İnstitutunda (Gəncə) dərs deyib, rus dili üzrə Azərbaycanın ilk professorlarından biri olub.

Əhməd Cavadın məşhur «İstiqlal uğrunda şeirlər» kitabı 1928-ci ildə İstanbulda işıq üzü görür və bununla da həmin dövrdə mətbuatda Əhməd Cavadın əleyhinə hücumlar başlayır.

1935-ci ildə Gəncədən Bakıya qayıdan Əhməd Cavad “Azərnəşr”də fəaliyyətini davam etdirir. Ona qarşı hücumlar burada da səngimək bilmir. Xüsusilə də Yazıçılar İttifaqının plenumlarında şairi kəskin tənqid edirlər. Əhməd Cavad bütün bu zərbələrə mərdliklə dözü, əleyhdarlarının adı ədəbi faktlara kəskin siyasi don geydirmələrinə təmkin göstərdi. Hücumlar isə öz nəticəsini verir.

1937-ci il. Dövrün qara yelləri başlayır. Mətbuat səhifələrində Əhməd Cavada qarşı mənhus iftira kampaniyası gedərək genişlənir. 1937-ci ilin 3 iyununda Əhməd Cavadı Yazıçılar İttifaqının üzvlüyündən çıxarırlar. Beş gün sonra isə həbs edirlər. Azərbaycan xalqının azadlığı və istiqlaliyyəti uğrunda mübarizə aparan çox qüdrətli bir insana “xalq düşməni” damğası vurulur. Şairin evində aparılan axtarış zamanı mənzilindən əmlakını, hətta həyat yoldaşı Şükriyyə xanımın daş-qasını, bəzək əşyalarını da müsadirə edirlər.

Azərbaycanı müstəqil, doğma xalqını xoşbəxt görmək istəyən Əhməd Cavad 1937-ci il oktyabrın 13-də güllələnir. Şairin sağ qalan ailə üzvlərinin taleyi isə daha ağır və faciəli olur. Şükriyyə xanım həyat yoldaşının ölümündən sonra “vətən xaininin arvadı” kimi uşaqları ilə birlikdə həbs edilir. Yeddi ildən sonra sürgündən azad edilsə də, ona Bakıda yaşamaq qadağan olunur. Yalnız 1955-ci ilin dekabrında ailə bəraət alır.

Tarix insan səhvlərini düzəldir. 1958-ci ildə Əhməd Cavadın “Şeirlər”, 1961-ci ildə “Sənağlama, mənəğlaram” kitabları çap olunur. Şairliklə yanaşı, həm də istedadlı tərcüməçi olan Əhməd Cavadın dilimizə çevirdiyi əsərlər - 1961-ci ildə Fransua Rablenin “Qarqantua və Pantaqrue”, 1962-ci ildə Vilyam Şekspirin “Otello”, “Romeo və Culyetta”, 1978-ci ildə Şota Rustavelinin “Pələng dərisi geymiş pəhləvan” əsərləri işıq üzü görür.

Azərbaycan xalqının azadlığı və istiqlaliyyəti uğrunda mübarizə aparan, bu yolda “xalq düşməni” damğası ilə güllələnən Əhməd Cavad, zaman gəldi ki, xalqının qəhrəmanı kimi yenidən tarixin səhnəsində öz yerini, layiq olduğu zirvəni tutdu. Azərbaycan var olduqca bu yer onun olacaq!

Təranə Vahid

ŞANLI VƏTƏNİN QƏHRƏMAN ÖVLADI ƏHMƏD CAVAD

*Soranlara, mən bu yurdun
Anlatayım nəsiyəm:
Mən çeynənən bu ölkənin
Haqq-bağırın səsiyəm.*

Əhməd Cavad

Qasırğalar gələndə tək-cə güllər, çiçəklər sınıb tökülmür. Həm də qollu-budaqlı ağaclar parçalanır, yarılr, yıxılır. 20-ci illərin dalğaları elə-belə dalğalardan deyildi. O hər şeyi qasırğa gücü ilə dağıdıb, uçurdu. Amma təbiətin də öz qanunauyğunluqları var. Heç nə izsiz, tozsuz qalmır. Kökü torpaqlardan su içib başı buludlara söykənən möhtəşəm ağaclar nə qədər qasırğa görsə də, tufanlarla üzləşsə də yaşayır. Neçə-neçə dəyərli insanın ömrünə balta çalmış, həyatını zülmə döndərmiş 1937-ci ilin qara tufanının qurbanlarından biri də Əhməd Cavad olmuşdur. O Əhməd Cavad ki, adı çəkilən kimi bu gün dilimizin əzbəri, ruhumuzun qidası olan himnimiz qeyri-ixtiyari olaraq səslənir. 20-ci illərin dalğaları Əhməd Cavadı bir şair kimi də, bir vətəndaş kimi də sahillərdən sahillərə, qayalardan qayalara çırpmaq, əzmək istəmişdi. İndi üstündən uzun illər dolandıqdan sonra adam nə o dalğaların gücünə, nə o qasırğanın amansız rəftarına

inanmaq istəmir. Çünki vaxt hər şeyi yerbəyer edir. Əhməd Cavad indi dalğalardan da, tufanlardan da özü

qədər, yaradıcılığı və şəxsi qüdrəti qədər ucada dayanır. Arxivləri vərəqləyib keçmişə qayıtdıqca istər-istəməz adamın ürəyindən gizli-gizli sızıltılar keçir. Varlığında bir üşütmə qopur. Bir insane nə qədər təqiblər edilər, nə qədər hiylələr qurularmış?.. Əhməd Cavad ədəbiyyatımızda şair, müəllim, vətəndaş, ictimai-siyasi xadim, publisist, jurnalist, tərcüməçi kimi tanınmışdır. Əhməd Cavadın bir sıra əsərləri, xüsusilə də Azərbaycanın dövlət himni, “Çırpınırdın Qara dəniz”, (yaxud “Yol ver türkün bayrağına”), “Göy göl” və digər şeirləri dillər əzbəridir. Onun adı geniş oxucu kütləsi üçün çox əzizdir. Bütün fəaliyyəti, bədii yaradıcılığı doğma xalqına əvəzsiz xidmət, vurğunluq nümunəsi olan qaynar təbli şairimizin, talesiz Əhməd Cavadın keçdiyi həyat yolunu oxuculara çatdırmaq mütləqdir. Cümhuriyyət deyilən zaman hamıdan əvvəl Əhməd Cavad yada düşür. Üçrəngli poeziya bədii yaddaşa ilk öncə məhz onun qələmi ilə həkk olunmuşdur. Milli oyanış, xalq hərəkatı, türk xalqlarının birliyinə çağırış, xalqın yaddaşına qayıdış kimi duyğular Əhməd Cavad şeirlərinin ruhuna hopmuşdur. Şairin yaradıcılığında Azərbaycan, Qafqaz, Turan, Türk dünyası obrazı qabarıq verilmişdir. Əhməd Cavad (Cavad Məmmədli oğlu Axundzadə 1892-1937) Şəmkir rayonunun Seyfəli kəndində anadan olmuşdur. Kənd məktəbini bitirdikdən sonra təhsilini Gəncədə müsəlman ruhani seminariyasında davam etdirmiş, burada rus, ərəb, fars dillərini mükəmməl öyrənmiş, Hüseyn

Cavid və Abdulla Surun tələbəsi olmuşdur. 1910-cu ildən başlayaraq lirik şeirlər və tənqidi məqalələrlə müxtəlif qəzet və jurnallarda iştirak etmişdir.

Birinci Dünya Müharibəsi illərində o, rus-türk cəbhəsi xəttində müharibədən zərər çəkmiş dinc əhaliyə yardım göstərən cəmiyyətin üzvü və katibi olmuş, inqilabdan əvvəl və sovet hakimiyyətinin ilk illərində Gəncədə, Hacıkənddə, Quba rayonunun kənd məktəblərində müəllimlik etmiş və 1926-cı ildə Ali Pedaqoji İnstitutunu bitirmişdir. Onun məşhur “İstiqlal uğrunda şeirlər” kitabı isə 1928-ci ildə İstanbulda buraxılmışdır. Ədəbiyyat cəmiyyətinin katibi (1924-1926), Kənd Təsərrüfatı texnikumunun müəllimi (1929), Azərbaycan Kənd Təsərrüfatı İnstitutunun dosenti (1927-1934), həmin institutun dilçilik kafedrasının rəhbəri (1934-1935) vəzifələrində çalışmışdır.

Əhməd Cavad 1935-ci ildən ömrünün sonuna kimi “Azərnəşr” in bədii şöbəsində redaktor kimi fəaliyyət göstərmişdir. Əhməd Cavadın poetik əsərləri zərif lirik-romantik üslubu, dil tərəvəti, realist və demokratik məzmunu, sadəliyi və xəlqiliyi ilə seçilir. Milli tarix, fəlsəfə və mənəviyyatla bağlı elə bir motiv yox idi ki, Əhməd Cavad ona toxunmamış olsun.

Təkcə üçrəngli bayrağa aid altı nəğmə yazıb, “Dilimiz” şeirini qələmə alıb, əlifbaya poeziya həsr edib. C.Cabbarlı ilə birgə latın əlifbasını müdafiə edən iki ziyalıdan biri olub. Türklərlə Balkan hərbində iştirak edib. Birinci Dünya

Müharibəsində şərq cəbhəsində ermənilərə qarşı vuruşub. Əhməd Cavad Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinə görkəmli tərcüməçi kimi də daxil olmuşdur. O, Şekspirin “Otello” pyesini, A.S.Puşkinin “Kapitan qızı”, “Tunc atlı”, F. Berezovskinin “Ana”, M.Qorkinin “Mən necə oxumuşam”, “Çocuqluq”, T.Şevçenkonun “Kobraz”, Fransua Rablenin “Qarqantua və Pantaqrue” əsərlərinin bədii tərcüməsinin müəllifidir.

Əhməd Cavadın ilk kitabının adı “Qoşma” idi. Bu kitabda şairin əsasən 1912-1916-cı illərdə qoşduğu qoşmalar toplanmışdır. O, saysız qoşmalar olmaqla bərabər, eyni zamanda “ciddi planda” qələmə aldığı şeirlərində də möhürbənd kimi ya bir iki bayatı, yaxud da bir qoşma parçasından istifadə edərdi. Bunlarla yanaşı, şairin yaradıcılığında “aşiq” və “saz” obrazları da xüsusi bir yer tutur. Şairin “Kür”, “Pambıq” poemalarının, “Moskva”, “Səsli qız” və s. iri həcmli əsərlərinin bir neçə yerində mütləq qoşma və bayatıdan istifadə edilir. Poemalarındakı bu parçalar onun əsərlərində kökə bağlılıq, xəlqilik, millilik və başqa əlamətlər bəxş edir. Şairin ayrı-ayrı şeirlərində də bu cəhəti görmək çətinlik törətmir. Əhməd Cavad həbs olunarkən kitabları, əlyazmaları və çoxlu sayda sənədləri özü ilə aparılmış, ailəsi də sürgün edildikdən sonra qapısı möhürlənmişdir. Şairin əlyazmalarının, daha doğrusu, əldə olanların ümumi həcmi

1000 səhifədən artıqdır. Onların çoxu oğurlanmış, talanmışdır. Əhməd Cavadın şeirləri,

məqalələri, tərcümələri, “Şəlalə”, “İqbal”, “Açıq söz”, “Yeni iqbal”, “Azərbaycan”, “Qurtuluş” və s. adda nəşr olunan qəzet və jurnallarda dərc edildi.

1910-1937-ci illər arasında onun yaradıcılığı ədəbiyyatımızın, mədəniyyətimizin və tariximizin həqiqi salnaməsidir. Onun “Dalğa” adlı kitabı 1919-cu ildə nəşr olunur. Elə həmin il “Türk dilinin sərf və nəhvi” adlı dərsliyi də çap olunur. Əhməd Cavad fransız, gürcü və kürd dillərini mükəmməl bilirmiş. Böyük şair, həyatı və yaradıcılığı bir vəhdətdə olan bütöv şəxsiyyət, təkrarsız pedaqoq, yüksək səviyyəli ziyalı, inqilabçı, ictimai xadim, iti qələmli jurnalist, qüdrətli publisist, məşhur xeyriyyəçi Əhməd ruhani ailəsində dünyaya göz açmışdır. Atasını Məhəmmədəli axund, babası isə Cənubi azərbaycanlı müctəhid idi. Ailəsi təbii olaraq hələ kiçik yaşlarından dini savad almasını təmin etməyə çalışmışdı. O, molla yanında təhsil almağa başlamış, ərəb-fars dillərini mənimsəmişdi. Amma hər şey arzuladığı qaydada davam etmir. Belə ki, Cavad səkkiz yaşında ikən atasını itirir. Bundan sonra anası Yaxşı xanım oğlunu da götürərək Gəncəyə-birinci ərindən olan uşaqlarının yanına getmək məcburiyyətində qalır. O, burada xalça sexinə işə düzəlir. Zərrabi küçəsində yerləşən mənzil kirayələyir və oğlu Cavadla birgə yaşamağa başlayır.

Cavadın ögey qardaşları və ailənin yaxın qohumu olan Hüseyn kişinin köməkliyi ilə 1906-cı ildə Şah Abbas məscidi nəzdindəki seminariyaya qəbul edilir. Burada əla qiymətlərlə oxuduğuna görə ona, hətta “Xeyriyyə” cəmiyyəti tərəfindən

hər ay dinar qızıl pul məbləğində təqaüd də verilir. Əhməd Cavad seminariyada altı il təhsil alır. Orada ona Abdulla Sur, Hüseyn Cavid, İdris Axundzadə kimi ziyalılar dərs deyirlər. 1912-ci ildə təhsilini başa vuran Cavadın mədrəsədə oxuduğu illərdən başlayaraq bədii yaradıcılıqla, daha dəqiq desək şeir yaradıcılığı ilə məşğul olduğu məlumdur. Bu ərafədə onun qələmə aldığı nümunələr, əsasən, təsirlə yazılmış və ərəb-fars sözləri ilə zəngin qəzəllər, qitələrdən ibarətdir. Əhməd Cavad təhsilini başa vuran kimi-yəni on altı yaşında ikən

müəllimlik fəaliyyətinə başlayır. Belə ki, o, 1913-cü ildə Gəncədə Qafqaz Şeyxülislamı

Məhəmməd Pişnamazzadəyə imtahan verərək “şərəfli türk və fars dilləri müəllimi” adını alır və Gəncə Qız məktəbində pedaqoji fəaliyyətə başlayır. O, ömrünün otuz ilinə yaxın dövrünü bu sahədə çalışıb, bu sahədə xidmət göstərüb.

Ə.Cavad Müsavatın fəal üzvü kimi Bakı Dövlət Universitetinin və bir çox orta məktəblərin açılmasında yaxından iştirak etmişdir. Yəni Əhməd Cavadın adı tarixə təkcə şairliyi ilə deyil, müəllimlik fəaliyyəti ilə də yazılıb. Bundan başqa, Osmanlı Türkiyəsinə qarşı 1912-ci ildə Balkan yarımadası ətrafında başlanan müharibədə Əhməd Cavad da əqidə dostları İdris Axundzadə, İsa Əlizadə, Əli Əsədulla ilə birlikdə iştirak edib. O, 1912-ci ildə Türkiyə-İstanbula səyahət edərək bir əlində silah, bir əlində qələm könüllü əsgər kimi döyüşüb. Şair vaxt taparaq məqalə və şeirlərlə orduya əlindən gələn mənəvi köməyi edirdi. Artıq tale insanı seçir və onu istədiyi

yerə sürükləyə, ata, aparıb çıxara bilir. Xeyriyyəçilik fəaliyyəti ilə Acarıstana gedib çıxması təkcə Əhməd Cavadın bir şair kimi fəaliyyətinə deyil, şəxsi həyatına da öz təsirini göstərir. Belə ki, o, həyatının sevgisini-Şükriyyəni də Acarıstanda tapır və atasının evlənmələrinə razılığı olmadığından onu Gəncəyə qaçıdıraraq orada toy edir. Bu nigahdan onların Niyazi, Almaz, Yılmaz, Aydın və Türkay adlı övladları olur. Şükriyyə xanım böyük şair Əhməd Cavadın poeziyasına şeirlərlə iz salır. Elə bir iz ki, heç zaman silinməz...

*Bir gülsən, dərmişəm gənclik bağından,
Bir gülü, çiçəyi dərməmə sənsiz!
Kam aldım ömrümün oğlan çağından
Bir bağa, baxçaya girməmə sənsiz!*

Misraları ilə başlayan “Şükriyyə üçün” şeiri tək şeir kimi deyil, musiqi kimi də müasir dövrün ən maraqlı nümunələrindən birinə çevrilib. “Sən ağlama, mən ağlaram” şeirinə nəzər salaq:

*Bən deyən yox, fələk deyən oldusa,
Əsdi yellər gül yanağın soldusa,
Dərd əlindən ala gözlər doldusa,
Sən ağlama, mən ağlayım, gözəlim!*

Bütün bunlar Azərbaycan poeziyasının ən gözəl sevgi şeirləri kimi, hələ uzun illər yaddaşlarda qalacaq, sevgilərə şahidlik edəcək, sevən ürəklərə təskinlik gətirəcək. Əhməd Cavadın adı bütün bu sadalananlardan sonra bir də ADC ilə yanaşı çəkilməsi ilə də tarixə yazılıb. Həm də şərəfli bir iz salıb. Bir də, təbii ki, həm həyatında, həm yaradıcılığında böyük yeri olan müsəvat partiyası ilə əlaqəsini də xüsusi vurğulamaq lazımdır. İstedadlı şair Əhməd Cavadın milli ruhlu şeirləri, bu yaradıcılığın ADC-nin həyatındakı rolu artıq dəfələrlə araşdırılıb. O da bəllidir ki, bu münasibət ADC-nin süqutundan sonra Əhməd Cavadın da bir insan və bir şair kimi məhvinə səbəb oldu. Halbuki onun bütün xəyalları, arzuları bu cümhuriyyət ilə bağlı idi. Qurulan dövlət də, təbliğ olunan ideallar da onun həyatının, təbii ki, eyni zamanda da yaradıcılığının mənasına çevrilmişdi.

*Ey Tanrının cənnət uman qulları,
Mən cənnəti bu dünyada bulmuşam.
Aramaqdan bezdiyiniz yolları
Axtarmaqda mən sevdada bulmuşam!*

Şair öz həqiqətini tapmışdı və tapdığı bu həqiqətə cani-könüldən inanırdı. Amma inancı həm də onun məhvinə səbəb oldu. O məhz milli ruhlu şeirlərinə, məhz istiqlal carçısı olduğuna görə sovet dövründə təzyiqlərə, təqiblərə məruz qaldı. O, sovet rejimi qurulduqdan sonra fərqli bölgələrə çəkilsə də, yazdığı şeirlərdə ruhunu öldürməyə, əzməyə, yenilmə-

iş və yenilənmiş kimi göstərməyə çalışsa da, artıq fərmanı verilmişdi, qarşıya qoyulan məqsədə doğru irəlilənməkdə idi. Hər şeiri çıxdıqda hamı sözləşibmiş kimi, mətbuatda tənqidi məqalələrlə çıxış etməyə başlayırdı. Elə bir dövr, elə bir mühit idi ki, sadəcə susmaq, sadəcə dinləmək, kölgəyə çəkilmək, yox olmaq mümkün deyildi.

Əhməd Cavadın aktiv müəllimlik fəaliyyəti də nəzərə alınsa, bunu mümkünsüz olduğu aydınlaşar. O, yazılarına və siyasi görüşlərinə görə repressiyaya məruz qaldığı dövrə qədər artıq üç dəfə həbs olunmuşdu. İlk dəfə bu 1923-cü ildə olmuşdu. Səbəb isə başqa bir müsəvatçı Mirzə Bala Məmmədqluzadənin Türkiyəyə qaçıb getməsinə yardım etməsi idi.

İlk dəfəki həbs zamanı olmasa da, sonrakı dindirmələlərdə Əhməd Cavad bu faktı etiraf edərək boynuna alır. Amma taleyin çox maraqlı oyunları olur. Belə ki, o ilk dəfə həbs olduğu zaman qurtuluşunun səbəbkarı, nə qədər qərribə də olsa, Mircəfər Bağirov idi. Daha doğrusu, o, Əhməd Cavad və H.Musayev birlikdə hələ 1920-ci ildə Qubanın Xuluq kəndində işləmişdir. Bundan istifadə edən Hüseyn Musayev Mircəfər Bağirovun yanına gedərək Cavadın azad olmasını xahiş edir. Və istəyinə nail ola bilir. Amma bu qurtuluş müvəqqəti idi. Çünki artıq yaddaşlara yazılmış istiqlal şeirindəki səmimiyyət, inanc və etiqad o misraların sahibinin daxilən, mənən öz inamından dönməyəcəyini, bu quruluşa uyuşmayacağını xəbər verirdi. Əslində, elə “etiraf edirəm” sözlərinin söyləndiyi məclislərdə belə Cavad

“Mən xəyənətkar deyiləm” sözünü təkrar etməklə özünü müəyyən mənada ələ vermiş olurdu. Bu ifadəni başqa mənada işlədirmiş kimi görünə də... 1920-1925-ci illər arasında Ə.Cavad cəmi 4-5 şeir çap etdirir. Hər halda, özü də anlayırdı ki, onu ilişdirmək üçün pusquda dayananlar var. Əksəriyyəti də öz “qələm yoldaşları”. Hər sözü, cümləsi təftiş olunur, hər ifadəsinin altından əks-inqilabi fikirlər, azadlıq yağısı və həsrəti axtarırdılar.

Xüsusilə də nəzərə alınsa ki, Əhməd Cavad dövrünün gəncləri arasında sevilən və yaradıcı gəncləri öz “havasına çəkən” bir şair idi, “təhlükə” nin nə qədər böyük olduğu anlaşılır. Beləliklə, 1920-1930-cu illərdə bu yaradıcılıq geninə-boluna təftiş olunmağa başlayır. Əhməd Cavad yaradıcılığının ilk illərindən etibarən əsərləri M.Ə.Rəsulzadə, A.Sur, A.Şaiq, H.Cavid, M.Müşfiq, S.Hüseyn, X.X.Səbriyyəzadə, H. Qarağazadə kimi müəlliflər tərəfindən təhlil və təqdir olunan şairin yaradıcılığı ətrafında qızgın mübahisə və müzakirələr 1920-1930-cu illərə aiddir. Həmin dövrdə, yeni idoloji sistem və elmi-nəzəri prinsiplər dövründə şairin əsərləri sosioloji tələblərlə təhlil edilir, ondan sosializm quruculuğu, kollektivləşmə, sənayeləşmə və s. bu kimi ideyalara xidmət tələb olunurdu. Və o, qismən də olsa, bunun üçün çaba göstərirdi. Digər tərəfdən də iclaslarda, plenumlarda çıxış edərək özünə haqq qazandırmağa, ittihamlara cavab verməyə çalışırdı. Bu məsələdə bir incə məqam var: maraqlıdır ki, əslində, mətbuatda, iclaslarda Əhməd Cavadı ittiham üçün söylənilən fikirlər təkrar-təkrar deyilə-deyilə sonda onun öz dilindən

çıxarılırdı. O, özünü, öz ruhunu başa salmağa çalışaraq söyləyirdi: “...etiraf etməliyəm ki, qabaqda milli-şovinizm məzmunlu əsərlər yazmışam... Mən köhnə üsul ilə tərbiyə almış bir insanam və özüm də gənc deyiləm... Söz verirəm və çoxdan bəri söz vermişəm ki, yeni ruhda işləyəcəm. Lakin imkan veriniz, yardım ediniz... Milli şair olmağa çalışdım, bir çox parçalar yazdım. Bunu boynuma alıram. Lakin bu gün tarix, həyat bir çox əski mətbuatlara qələm çəkdi ki, milli duyğu da onun içində. Bu gün ümumi bəşəri əhəmiyyəti olan bir hərəkətdən saparaq dar bir çərçivəyə girmək bəşəriyyətlə, yazmış olduğum milli ruhda parçalardan imtinayla gənc dimaqlar üçün onların zərərli olduğunu etiraf edirəm.” Bütün bunlar nə idi? Özü-özü ilə aparılan mübarizənin nəticəsimi, yoxsa cismən sağ qalmağa aparan yeganə yolun və yeganə çözümün məhz bu olduğunun dərkimi? Yəqin ki, hər ikisi də vardı... O, vəziyyətdən çıxmağa çalışırdı. Mənən, ruhən bunun belə onu xilas etməyəcəyini anlasa da, yenə də ailəsi, uşaqları, məhv edilməsi üçün hər şey edilən, amma hələ də içində yaşatdığı, ölməyə, can verməyə qoymadığı arzuları, ideyaları naminə çabalayırdı. Amma istedad hər zaman düşmən doğurur. Cavadın da düşmənləri vardı. O özü isə bu şeirlə bağlı çıxışında deyirdi: ““Göy göl” də, nə də mətbuatda çıxan başqa yazılarımda bilxassə 1924-cü ildən sonra heç bir siyasi məqsəd tutduğum yoxdur. Şeirimdəki hüzn çocuqluğumdan başlayaraq yazmaqda olduğum parçaların cümləsində olduğunu yoldaşlar da çox gözəl bilir. Bən burada böylə bir hüznün bugünkü ədəbiyyata da xeyirli olduğu deyil, bəndəki hüznün siyasi olmadığını söyləmək

istəyirəm". O, "Moskva" şeiri ilə bağlı da bərk qınanırdı. Cavadın özü də bu şeirin zəif olduğunu çıxışında etiraf etməli olmuşdu. Beləliklə, 1929-cu ildən başlayaraq ta 1937-ci ilə kimi respublika mətbuatında Ə.Cavadın mühakiməsinə həsr olunmuş, onu tənqid və "ifşa" edən müxtəlif yazılar yazılırdı. Əksəriyyəti imkansız yazılmış şeir və məqsədlərlə şair tənqid və təhqir edilirdi. 1928-ci ildə Əhməd Cavad 16 şeirinin Türkiyədə çap olunan "istiqlal məcmuəsi" nə düşməsi isə onu ifşa edənlərin əlinə əsaslı bir bəhanə vermiş oldu.

Beləliklə, düz iki il davam edən ifşa kampaniyasından sonra böyük şair Ə.Cavad 1930-cu ildə Gəncəyə köçmək məcburiyyətində qaldı. Düz beş il o, Gəncədə yaşayıb-yaradır. Azərbaycan Kənd Təsərrüfatı İnstitutunun türk və rus dilləri kafedrasının müdiri, Gəncə Dram Teatrındaədəbi hissə müdiri vəzifələrində işləyir. 1933-cü ildə professor adını alır. Amma Bakı ondan əl çəkmir. 1934-cü ildə şair "Azərnəşr" də işləmək üçün yenidən Bakıya dəvət alır. Və hər şey yenidən başlayır. 1937-ci il, mart ayının 21-də hədəf vurulur. O, "Xalq düşməni" kimi əvvəlcə Şura Yazıçıları Cəmiyyətindən uzaqlaşdırılır. Daha sonra isə həbs edilir. Dövlət Təhlükəsizliyi Komitəsində Ə.Cavadın 22316 nömrəli "istintaq" işi saxlanılır. Şair 1937-ci il, iyun ayının 4-də Hüseyn Cavid, Mikayıl Müşfiq və Vəli Xulufu ilə eyni vaxtda həbs edilir. "Məhkəmə həmin ilin oktyabr ayının 12-də başlandı, cəmi 15 dəqiqə davam etdi. 1937-ci il oktyabrın 12-dən 13-nə

keçən gecə onu güllələdilər. Məhkəmənin sədri İ.O.Matuleviç, üzvləri İ.M.Zaryanov və

C.K.Jiqur idi. SSRİ Ali Məhkəməsinin Hərbi Kollegiyası müttəhimini Azərbaycan cinayət

məcəlləsinin 69, 70, 73-cü maddələri ilə ittiham etmişdir. İrəli sürülən ittihamlardan birincisi budur ki, guya şair 1922-ci ildən əks-inqilabçı müsavət hərəkatının iştirakçısı olub, 1936-cı ildən isə o, Azərbaycanda mövcud olan üsyankar təxribatçılıq-terror-diversiya, millətçi təşkilata qoşulur, öz qarşısına guya Sovet hakimiyyətini yıxmaq, Azərbaycanı SSRİ-dən ayırmaq məqsədini qoyur.

Məhkəmədə hərbi yurist A.F.Kostyuşko və prokuror N.S. Rovski iştirak etmişlər. Lakin burada müdafiəçilər, yəni vəkillər, şahidlər isə iştirak etməmişlər. Əslində bu məhkəmə "15 dəqiqəlik məhkəmədən" bir gün əvvəl, yəni oktyabrın 11-də keçirilmişdir. Hökm bir gün sonar çıxarılmışdır. Şairə ölüm hökmü-"güllələnmək" kəsilmişdir. Şairin həbsinin səbəbi, taleyinin nə ilə yekunlaşdığı, başına nələr gəldiyi nəinki cəmiyyətə, heç ailəsinə də bildirilmir. Əksəriyyət onu Sibirə sürgün olunmuş zənn etsə də, rəsmi sənədlərdən məlum olur ki, o, 1937-ci il iyun ayının 4-də həbs edilib, heç yerə sürgün edilmədən həmin ilin oktyabr ayının 12-dən 13-nə keçən gecə Bakıda vəhşicəsinə güllələnib. Lakin qısa müddətdən sonra şairə bəraət verilib. Onun şeirləri Azərbaycanımızın bütün bölgələrində dildə-ağızda gəzirdi, ən böyük məclislərdə əzbərdən oxunurdu.

**Türküstan yelləri öpüb alınını,
Daha yüksəklərə ucal, bayrağım!..**

Bu misralar şairin şeirinin xalq variantıdır. Yeri gəlmişkən Ə.Cavad əksər şeirləri xalqın şifahi yaddaşına keçmişdir. Ayrı-ayrı şəhərlərimizdə, kəndlərimizdə biz onların iz və əlamətlərinə rast gəlirik. Çəkdiyimiz misal da onlardan biridir ki, artıq ən çox oxunan kitablarımızdan birinin səhifələrinə çıxmışdır. Bildiyimiz kimi, həmin misralar Əhməd Cavadda aşağıdakı kimidir:

***Türküstan elləri öpüb alınını,
Söyləyir dərdini sana bayrağım!***

Fərq varmı? Əlbəttə, var. Birinci misrada “ellər” yerinə “yellər” işlədilib. İkinci misra heç şairin şeində yoxdur. Xalqımızın bədii təfəkkürü, təxəyyülü, ona qanad verib.

Bayrağımızın daha yüksəklərə ucalmasını arzulamışdır. Bununla onu demək istəyirik ki, Əhməd Cavadın hər misrası xalq içərisində zərb-məsəl kimi işlədilirdi. Bu gün ona sadəcə “mübariz istiqlal şairi” deyib keçmək qədər bəsit bir qiymətləndirmə ola bilməz. Yaşanmış bir taleyin, baş vermiş məntiqi və ya qeyri-məntiqi bir sonluğun haqqında o psixoloji yaşantıların dərinliyinə varmadan “qorxmaz, çəkinməz” kimi adi sözlərlə dəyər vermək də yanlışlıqdır.

Bu gün Əhməd Cavadın faciəsini anlamaq, dərk etmək üçün o zamana, o mühitə, o qələm “dostlarının” əhatəsinə ehtiyac var. Onun yaşadıkları azğın bir selin cənginə düşüb axmaqda olan insanın yaşantılarına bənzəyir... Sel gəldisə və sən də o axının düz ortasına düşdünsə və üstəgəl çaba göstərdikcə getdikcə daha çox boşluğunu hiss və dərk edirsənsə, özünü, yorğun bədənini yorğun ruhunu axının ixtiyarına buraxmaqdan başqa nə qalır ki, edə biləcəyin, çaba və dönməzliyin işə yaramadığı anlarda məğlubiyyəti etiraf etmək də qəhrəmanlıqdır. Onu qalib edən şeirləri idi. Zamana sinə gərdilər, yaşadılar, qaldılar, bundan sonra da yaşayacaqlar.

Əhməd Cavad hələ Gəncə mədrəsisində oxuduğu zaman müəllimləri Hüseyn Cavid kimi böyük mütəfəkkir şair-filosof, Abdulla Sur kimi ilk milli professional tənqidçi və ədəbiyyatşünas məşhur pedaqoq İdris Axundzadə (Mikayıl Müşfiqin həyat yoldaşı Dilbər xanımın əmisi və b. görkəmli şəxsiyyətlər olmuşdur. Türkiyədən Gəncəyə gəlmiş Savad Cavad (Türkiyəli Əhməd Cavadın qardaşı idi. Məlum olduğu kimi, ədəbi aləmdə iki Əhməd Cavad adlı şair vardır.

Onlardan biri eyni dövrdə yaşamış bizim haqqında söhbət açdığımız Əhməd Cavaddır ki, o, öz ləqəbini Türkiyəli Əhməd Cavadın adından götürmüşdür. Deyilənə görə, bu iki Əhməd Cavaddan biri öz səsini Azərbaycandan, ikincisi Türkiyədən qaldırmış, oxşar mövzularda şeirlər qoşmuşlar və “kor olsun düşmənimiz” demişlər.) adlı müəllim Cavadın inkişafında böyük rol oynamışdır. Şeirin qayda-qanunlarını

demək olar ki, ona Savad Cavad öyrətmişdir. Adları çəkilən həmin müəllimlər Ə. Cavadın həyat yolu və məfkurəsi, sənətini və peşəsini müəyyənləşdirmişlər.

Əhməd Cavadın publisistik məqalələri arasında müəllimlərin həyatına, yaradıcılığına və fəaliyyətinə həsr olunmuşları, həm kəmiyyətə, həm keyfiyyətə üstünlük təşkil edir. Onlardan biri də 1919-cu ildə müəllimliyin 25 illiyi təntənə ilə qeyd edilmiş “Abbazadə Mirzə Abbasın yubileyi” nə həsr olunmuş məqələdir. Ə.Cavad Gəncədə müəllimlərlə, maariflə bağlı keçirilən bütün tədbirlərdə istisnasız olaraq əsas təşkilatçılardan və məruzəçilərdən biri olurdu. Maraqlı və yadda qalanı burası idi ki, onun hazırladığı məruzələr xalq tərəfindən ilk dəfə eşidilirdi. Çünki

cəfakəş, müdrik şair Ə.Cavad bütün məlumatları ilk mənbələrdən alırdı. Bu məlumatlardan aydın olur ki, o, 1919-cu ildə Gəncəyə gələndə qədər Mirzə Abbas Şimali Qafqazda bir oğlan, bir qız məktəbi açmışdır. Gəncəyə gələndən sonra oradakı qız məktəbində türk dili müəllimi təyin olunmuşdur. Onun inqilaba qədərki pedoqoji işi Azərbaycan Demokratik Respublikasının yaranması, inkişafı və mədəniyyətinin, maarifin tərəqqisi ilə bağlı idi. Böyük şair Ə.Cavadın müəllimlik və pedoqoji fəaliyyətinin ikinci mərhələsi inqilabdan sonrakı illərə təsadüf edir.

Azərbaycanda sovet hakimiyyətinin qurulmasının ilk çağlarında onu Quba qəzasına göndərirlər. Əhməd Cavad ədəbiyyatı müəllimi, Azərbaycan maarif komissarlığının təşkil etdiyi qısa pedoqoji kurslarda mühazirəçi, Qusarda,

sonra Xuluqda və s. kəndlərdə məktəb direktoru, bir müddət Quba qəzasının maarif şöbə müdürü, yoxlama komissiyasının üzvü və başqa vəzifələrdə çalışmışdır. Cümhuriyyət şairi Əhməd Cavadın həyatının və fəaliyyətinin ən mühüm dönüş xətləri onun müəllimliyi ilə bağlıdır.

O, “Mən bir müəllim babayam” deməyi çox xoşlardı, evdə ailə üzvləri, kənddə həmyerliləri də ona belə baxardılar. Hətta o, 1925-ci ildə 2-ci dəfə həbs ediləndə (“Göy-göl” şeirinə görə) anası Yaxşı arvad o dövrün vəzifəli bir şəxsinə müraciətlə: “Oğul, özün bilirsən Əhməd Cavad bir müəllim babadır, o, Sovet hökumətinə nə edə bilər, qoşunu yox, topu yox, tufəngi yox...” demişdir. Buradakı “müəllim baba” xalqın böyük şairə verdiyi ən şərəfli adlardan biri idi. Qərribə burası idi ki, onun taleyini də elə “müəllimliyi” həll etmişdir.

Böyük vətənpərvər şair Əhməd Cavad 1935-ci ildə Bakıya qayıdır, Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatında tərcümə şöbəsinə işə dəvət olunur. 1935-1937-ci illərdə Azərbaycan qadınının inkişaf yoluna həsr edilmiş “Sədəf” adlı romanını yazıb bitirir, müzakirəyə təqdim edir. Eyni zamanda müəllimlik sənətini də davam etdirir. Onun sonuncu tərcüməsi Ş.Rustavelinin “Pələng dərisi geymiş pəhləvan” əsəridir. Onun ömrü 1937-ci ildə 45 yaşında vaxtsız qırıldı, şairin rübabı, könül sazı sındırıldı, əlyazmaları talan edildi... Bu nəhəng təfəkkür bahadırının həyat və fəaliyyəti, o cümlədən maarif sahəsindəki xidmətləri geniş tədqiq olunub bu günkü və gələcək nəsillərə çatdırılmalıdır. Əhməd Cavad həyatın

bütün səslərinə, bütün çağırışlarına cavab verən əsil şairdir. O, ahəngini Azərbaycanın dahi şairlərinin ahəngindən götürmüş bir şairdir. Əhməd Cavad yaradıcılığı simvolik, romantik, bədbin, nikbin, fərdi və ictimai hislərin ifadəsi baxımından əlvan bir mozaikanı xatırladır. Bu mozaikada istər klassik örnəklərin, istərsə müasir poeziya anlamının qərribə bir vəhdəti dayanır. Görkəmli şair, alovlu publisistik və ictimai xadim Əhməd Cavad əsrimizin 10-cu illərindən başlayaraq dirçəlməkdə olan maarif və

mədəniyyətimizin fədailərindən olmuşdur. O, dahi bəstəkarımız Üzeyir Hacıbəyovla birlikdə Azərbaycan demokratik Cümhuriyyətinin dövlət himninin müəllifidir.

1919-cu ildə iki hürriyyət aşiqi, xalqının iki böyük oğlu Üzeyir Hacıbəyovla Əhməd Cavad Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin himnini yazmaq qərarına gəlirlər. Və çox keçmədən Azərbaycan parlamentində sözləri Ə.Cavadın, musiqisi Üzeyir bəyin olan dövlət himni səslənir. Səksən illik ayrılıqdan sonra həmin əzəmətli himni bu gün biz də oxuya bilirik. Ən şərəflisi isə budur ki, uzun illər yasaq edilmiş, zülümlərə məruz qalmış, böyük şəxsiyyətlərimizin yaratdığı himn bu gün müstəqil Azərbaycan dövlətinin himni kimi dünyanın böyük salonlarında, idman meydanlarında, beynəlxalq təşkilatların toplantılarında səslənir. İstiqlal şairi Əhməd Cavadın sözlərini yazdığı, misilsiz bəstəkar Üzeyir bəyin bəstələdiyi “Azərbaycan marşı” bu baxımdan əvəzedilməz sənət əsəridir. Həmin marşın himn kimi qəbulu qənaətinin doğruluğunu tarix və zaman təsdiqlədi. 27.05.

1992-ci il tarixli Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə musiqisi Üzeyir Hacıbəyovun, mətni Əhməd Cavadın “Azərbaycan marşı” Azərbaycan Respublikasının Dövlət himni kimi təsdiq olundu.

Ulu öndər, möhtərəm Heydər Əliyev dövlət himnimizin məziyyətlərindən

danışarkən deyir: “Mən bu gün bildirmək istəyirəm ki, 1918-1920-ci illərdə Azərbaycanda

hakimiyyətdə olmuş Xalq Cümhuriyyətinin bugünkü nəsilərə qoyub getdiyi ən dəyərli

miraslardan biri Azərbaycanın bu gün biz qəbul etdiyimiz qanunla istifadə etdiyimiz

dövlət himnidir və bir də Azərbaycan dövlət bayrağıdır.” İstiqlalın bir atributu da ordumuz idi. Onun istər şəhidlərimizə, istər əsgərlərimizə qoşduğu şeirlərində bu əsas yer tuturdu. Ə.Cavadın “Ölkəm” adlandırdığı “Gerbimizə ithaf edirəm”-deyə qoşduğu şeirində də, istiqlal ruhu çox güclüdür:

*Üçrəngli bayrağım, üçrəngli Gerbim,
Ahəngli bayrağım, ahəngli Gerbim;
Göy, yaşıl, qırmızı çələngi Gerbim,-
Adım, nişanımdır, tək Gerbim deyil,
Arzum, mübarizəm, tək hərbi deyil,
Məsləkim, əqidəm-tək təbim deyil,
Sökülən Dan yeri, Gündüzlər ölkəm!*

Şair istiqlalı bax beləcə təsəvvür edir, o mahiyyətdə də oxucularına çatdırırdı. Əhməd Cavad yaradıcılığında Azərbaycan, Qafqaz, Türk dünyası obrazları çox qabarıq verilmişdir. Onun hər şeiri, hər misrası sanki yurdumuzun bir parçasıdır. Onlar ilk sözündən oxucunu məftun edir, onun ürəyini ələ alır, bircə-bircə tariximizi, coğrafiyamızı nişan verir. Əsl istiqlal fədaisi, cümhuriyyətin əvəzsiz tərənnümçüsü Əhməd Cavad öz sözü, öz dəsti-xətti, öz üslubu olan el-oba vurğunu idi. Onun yaradıcılığında, Türkiyə, Azərbaycan, qədim Gəncə, dağlar gözəli Göy göl və elimizin digər əsrarəngiz guşələri canlı obrazlar səviyyəsinə yüksəlmişdir. Əhməd Cavadın yazdığı “Çırpınırdı Qara dəniz” isə az qala milli himn qədər kütləvi şəkildə oxunulan və sevilən bir əsərə çevrilmişdir:

*Çırpınırdı Qara dəniz,
Baxıb Türkün bayrağına!
“Ah!...” deyərdim, heç ölməzdim
Düşə bilsəm ayağına.*

Yaradıcılığının elə ilk nümunələrindən söz sərrafı olan, ədəbi-elmi fikir adamlarının diqqətini cəlb edən Əhməd Cavad tezliklə istedadlı şair, alovlu vətəndaş, ictimai xadim, xeyirxah və təşəbbüskeş insan kimi məşhurlaşaraq milyonların qəlbində özünü yer tapmışdır. Əbədi və ictimai fəaliyyəti haqqında dövrünün tanınmış şəxsiyyətlərinin təqdir və rəğbət dolu fikir və mülahizələrini eşidərək xoş və şirin duyğular səltənətinin kəhkəşanında poeziyasının romantic köhlənini

çapmaq səadəti ona nəsib olsa da, tezliklə Əhməd Cavadın başı üstündə qara buludlar oynamış və onun haqqında ya heç danışılmamış, ya da qərəz və iftira dolu sözlər söylənmiş,

yazılar çap edilmişdir. Azərbaycanın böyük şairi, publisist, maarifçi, əvəzsiz tərcüməçi və gözəl insan olan Əhməd Cavad Axundzadə yaradıcılığının müdrikləşən və çiçəkləyən, ən parlaq dövründə repressiya illərinin qurbanı olmuş, 1937-ci il noyabr ayının 13-də 45 yaşında günahsızcasına qətlə yetirilmişdir. Şairin özünün və ailəsinin başına gətirilən müsibətlər olduqca ürək ağrıdıcıdır. Əhməd Cavad bir şair kimi öz ədəbi yolunu belə müəyyənləşdirmişdir:

*Mən çeynənən bir ölkənin
Haqq bağırən səsiyəm!*

Əhməd Cavad, sən elə bir şeirsən ki, sevməyənlər anlamaz. Sən qalibsən, səni qalib edən isə şeirlərindir... Ə. Cavad unudulmazdır. Üç rəngli bayrağımız kimi, Azərbaycan Demokratik Respublikamız kimi, Ay-ulduz kimi, Göy gölümüz, Kürümüz, Arazımız, Gəncəmiz, Bakımız kimi şeirimiz, nağıllarımız, dastanlarımız, havamız, suyumuz kimi, həyatımız kimi...

Aynur Turan

ƏHMƏD CAVAD POEZİYASINDAN SEÇMƏLƏR

AZƏRBAYCAN DÖVLƏT HİMNİ

Azərbaycan! Azərbaycan!
Ey qəhrəman övladın şanlı Vətəni!
Səndən ötrü can verməyə cümlə hazırız!
Səndən ötrü qan tökməyə cümlə qadiriz!
Üçrəngli bayrağınla məsud yaşa!

Minlərlə can qurban oldu,
Sinən hər bə meydan oldu!
Hüququndan keçən əsgər,
Hərə bir qəhrəman oldu!

Sən olasan gülüstan,
Sənə hər an can qurban!
Sənə min bir məhəbbət
Sinəmdə tutmuş məkan!

Namusunu hifz etməyə,
Bayrağını yüksəltməyə
Cümlə gənclər müştəqdir!
Şanlı Vətən! Şanlı Vətən!
Azərbaycan! Azərbaycan!

SUSMARAM!

“Mən bir qulam, yük altında əzilmişəm, qardaşım,
Sevinç bilməz bir məxluqam, ahu-zardır sirdaşım.
Damğa vurub, zəncirləyib tullamışlar zindana,
Qarlı-buzlu cəhənnəmlər məskən olmuşdur mana.

Mana dinmə, sus deyirsən, ne vaxtacan susacam,
Böhranların, hicranların, məhbəsində qalacam?
Niyə susum, danışmayım, insanlıqda payım var,
Mənim ana vətənimdir talan olan bu diyar.

Niyə susum, danışmayım, Türk yurduudur bu topraq,
Oğuzların, elxanların vətəninə kimdir, bax!
Bu dünyada azadlığı şən şöhrəttən üstün tut,
Alçaqlığı, yaltaqlığı rəzilliyi sən unut!

Necə susum, danışmayım, mən eyləyim xəyanət?
Hanı sevgi, hanı vətən, de harda qaldı millət?
Mən bir qulam, yerim altun, suyum gümüş, özüm ac,
Atam mahkum, anam sail, əlim hər şeyə möhtac.

Mən Türk övladıyam, dərin ağlım, zəkam var,
Ne vaxtacan çiyimizdəgəzəcəkdir yağılar?
Nə qədər ki, hakimlik var, məhkumluq var, mən varam,
Zülmə qarşı isyankaram, əzilsəm de susmaram!”

Çırpınırdın Qara Dəniz

“Çırpınırdın Qara Dəniz
Baxıb Türkün Bayrağına.
Ah deyərdin, heç ölməzdin
Düşə bilsəm ayağına!

Ayrı düşmüş dost elindən
İllər var ki çarpar sinən.
Vəfalıdır gəldi gedən
Yol ver Türkün bayrağına!

Dost elindən əsən yellər
Mənə şer, salam söylər.
Olsun bizim bütün ellər
Qurban Türkün bayrağına!

İncilər tök gəl yoluna,
Sırmalar düz sağ-soluna,
Fırtınalar dursun yana,
Salam türkün bayrağına!”

“Nə gördümsə”

Armağanım yaslı nəğmə,
Bir quş oldum, çıxdım yola.
Getdim gördüm dost elində
Nə bir səs var, nə bir layla.

Sordum qərib minarədən:
“Axşam olmuş, əzan hanı?
Bayquş qonmuş minbərlərə,
Deyən hanı, duyan hanı?”

Vicdan mənə əmr edər ki:
“Belə gündə bayram etmə”.
Quran mənə yol göstərir:
“Yoxsulları məyus etmə”.

“Bismillah”

Atıldı dağlardan zəfər topları,
Yürüdü irəli əsgər, Bismillah.
O, Xan sarayında çiçəkli bir qız,
Bəkliyor bizləri zəfər, Bismillah.

Ey hərbin taleyi bizə yol ver, yol.
Sən ey coşan dəniz gəl Türkə ram ol,
Sən ey sağa, sola qılinc vuran qol
Qollarına qüvvət gəlir, Bismillah.

Azərbaycan bayrağına

Türküstan yelləri öpüb alınını,
Söylüyor dərdini sana, bayrağım!
Üç rəngin əksini Quzğun dənizdən,
Ərnağan yollasın yara, bayrağım!

Gedərkən Turana, çıxdın qarşıma
Kölgən dövlət quşu qondu başıma!
Izn ver, gözümdə coşan yaşıma
Dinlətsin dərdini aha, bayrağım!

Qayı xan soyundan aldığı rəngi,
Qocalmış Elxanla müsəlman bəgi.
Elxanın övladı, dinin dirəgi
Gətirdin könlümə səfa, bayrağım!

Köksümdə tufanlar, gəldim irəli
Öpüm kölgən düşən mübarək yeri!
Allahın yıldızı, o gözəl pəri,
Sığınmış qoynunda Aya, bayrağım!

QALX

Qalx, qalx sarmaşıqlı məzar altından
Gəlmiş ziyarətə qızlar, gəlinlər.
Ey karvan keçidi, yollar üstündə
Hər gələn yolçuya yol soran əsgər.

Qovduqların sənin yabançı xanlar
Qurtardı ölkəmi tökdüyün qanlar.
Bax, nasıl öpməkdə tozlar, dumanlar
Qərrib məzarını, mənə bərabər.

ƏHMƏD CAVAD HƏYATININ ƏLAMƏTDAR İLLƏRİ

1892 -	Azərbaycanın Gəncə qəzasının Şəmkir dairəsinin Seyfəli kəndində anadan olmuşdur.
1906-1912--	Gəncə Ruhani Seminariyasında təhsil almışdır.

- 1912 - Azərbaycan maddi yardım almaq üçün Azərbaycan nümayəndə heyətinin üzvü kimi Türkiyəyə gedib.
- 1912–1913 - Balkan müharibəsi ilə bağlı İstanbulda qurulan “Qafqaz könüllü hissəsi” sıralarında döyüşüb.
- 1913 - Qafqaz Şeyxülislamı Məhəmməd Pişnamazzadəyə İmtahan verərək “şərəfli türk və fars dili müəllimi” adını alıb.
- 1914 - “Açıq söz” qəzetinin müxbiri kimi fəaliyyət göstərmişdi.
- 1914 - Birinci Cahan müharibəsində Osmanlı dövlətinin iştirak etməsi münasibətilə “Qara dəniz” şeirini yazıb. Bu şeir 80 ilə yaxındır ki, Türkiyədə ən ali məclislərdə milli marş kimi səslənir.

- 1914–1917 - Acarıstanda kənd-kənd dolaşaraq müxbir kimi fəaliyyət göstərmiş, buradakı ictimai-siyasi durum haqqında “İqbal”, “Yeni İqbal”, əsasən, “Açıq söz” qəzetlərinə sil-silə məqalələr göndərmişdir.
- 1914–1918 - Birinci Cahan müharibəsində olarkən Batumda müntəzəm surətdə axşam kurslarında dərslər demiş, təzə təşkil olunmuş məktəblərdə “Nümunə dərsi” vermiş, müəllimləri yeni-yeni metodik göstərişlərlə zənginləşdirmişdir.
- 1916 - Şəxsən H.Z.Tağıyevin maliyyə dəstəyi ilə Batumda yaşayan 2500-ə qədər azərbaycanlı ailəsi üçün məktəb açmışdır.
- 1916 - “İki düşmən” adlı hekayəsi “Açıq söz” qəzetində nəşr olunmuşdu.

- 1916 - “Qoşma” adlı şeirlər kitabı nəşr olunur.
- 1916 - Azərbaycanlı Türkiyəyə gedən nümayəndə heyətinin tərkibinə salınır.
- 1916 - Şükriyyə xanımla evlənir.
- 1917 - Ə. Cavadın vasitəsi ilə 2500 nəfərdən çox türk qaçqın və didərgin Gəncə və Bakı ətrafında yerləşdirilmişdir.
- 1917 - Bakıda “Cəmiyyəti-Xeyriyyə” xətti ilə Azərbaycan yazıçı və şairlərinin Türkiyənin I Cahan savaşında çəkdiyi müsibətlər mövzusunda yazılan şeir, hekayə və məqalələri “Qardaş köməyi” kitabında toplanmışdı.

- 1918 - Yaxınlaşan mart hadisələrinin qarşısını almaq və Azərbaycan xalqını soyqırımından qorumaq üçün Azərbaycan nümayəndə heyətinin sədri kimi Türkiyəyə gedir.
- 1919 - “Dalğa” kitabı nəşr olunur.
- 1919 - “Türk dilinin sərf və nəhvi” kitabı nəşr olunur.
- 1919 - Üzeyir Hacıbəyli ilə birlikdə Azərbaycan Demokratik Cümhuriyyətinin dövlət himnini yazır.
- 1919 - şair N. Yusifbəylinin rəhbərliyi ilə Darülfünunun təşkilində iştirak edir.
- 1920-ci il- aprel - müəllimi İdris Axunzadə ilə birlikdə Xəlil Paşanın yanına, Azərbaycan Demokratik Respublikasına rus işğalçı ordusuna qarşı

kömək məqsədilə Dağıstana gedir.

1920-ci il- may - Gəncəyə gəlir və şəhər Maarif şöbəsinə öz xidmətini təklif edir.

1920-ci ilin sentyabrı- Gəncə xalq Maarif şöbəsinin Sərəncamı ilə Quba qəzasının Xuluq kəndinə müəllim göndərilir.

1920 -1922 - Qubada rus və türk dili müəllimi, məktəb direktoru, fasilələrlə Quba Xalq maarifi şöbəsinin rəhbəri işləmişdir.

1921 “Sinfi mübarizə” kitabını yazmışdır.

1922 – 1927 Azərbaycan Ali Pedaqoji İnstitutunun tarix və filologiya fakültəsində təhsil almışdır.

1923 - N. Nərimanov texnikumuna müəllim təyin olunur.

1923 - Siyasi fəaliyyətinə görə həbs olunmuşdur.

1923-1926 - Azərbaycan Şura Yazıçıları Cəmiyyətinin məsul katibi işləmişdir.

1924 - dostu Hüseyn Musayevin köməkliyi ilə həbsdən azad edilir.

1925 - “Göy-göl” şerinə görə yenidən həbs olunmuşdur.

1927 - Bakıda Zaqafqaziya Pambıqçılıq İnstitutuna müəllim təyin olunur.

1928 - Türkiyədə müsavətçilərin çap etdirdiyi “İstiqlal məc muəsi”ndə 16 şeiri dərc edilir.

1930		Gəncəyə köçmək məcburiyyətinə qaldı. Düz beş il o, Gəncədə yaşayıb-yaradır. Azərbaycan Kənd Təsərrüfatı İnstitutunun türk və rus dilləri kafedrasının müdiri işləyir.
1931-1934	-	Gəncə Dram Teatrında ədəbi hissə müdiri vəzifələrində işləyir.
1934	-	Azərbaycan yazıçılarının I-ci qurultayına nümayəndə seçilmişdir.
1927-1935	-	Gəncə Dövlət Kənd Təsərrüfatı İnstitutunda Azərbaycan və rus dilləri kafedrasında müəllim, dossent kimi çalışır və professor adı alır.
1935	-	“Azərbaycanfilm” studiyasında sənədli filmlər şöbəsinin müdiri işləmişdir.

1937	-	Ş. Rustavelenin “Pələng dərisi geymiş pəhləvan” Poemasını orijinaldan doğma dilə çevirmiş, dövlət müsabiqəsində birinci yerə layiq görülmüşdür.
1937	-	Xalq düşməni” kimi Azərbaycan birliyi üzvlüyündən xaric edilmişdir.
1937	-	Oktyabrın 12-də Represiyanın qurbanı olaraq güllələnir.
1938	-	həyat yoldaşı Şükriyyə xanım 8 illik həbs cəzası ilə Qazaxıstana sürgün edilir.
1955	-	“İşi”ndə cinayət tərkibi olmadığına görə reabilitasiya edilir.

1958. - Sovet hakimiyyəti illərində ilk dəfə “Şeirlər” kitabı çap edilir.
- 1961 - tərcüməsində F. Rablenin “Qarqantua Pantaqrueel” kitabı nəşr edilir.
- 1962 - V. Şekspirin “Seçilmiş əsərləri” kitabında onun tərcümə etdiyi “Otello”, “Romeo və Cülyetta” faciələri nəşr edilir.
1978. - Ana dilimizə tərcümə etdiyi Şota Rustavelinin “Pələng dərisi geymiş pəhləvan” poeması kitab halında Bakıda nəşr olunmuşdur.
1991. - “Çırpınırdı qara dəniz” Türkiyədə (Ankarada) nəşr olunmuşdur.

- 1991 - “Sən ağlama, mən ağlaram” kitabı çapdan çıxır.
- 1992 - İkicildliyi dərc edilir.
- 1992 Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə musiqisi Üzeyir Hacıbəyovun, mətni Əhməd Cavadın “Azərbaycan marşı” Azərbaycan Respublikasının Dövlət himni kimi təsdiq olundu.
- 2005 - “Seçilmiş əsərləri” Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin “Azərbaycan dilində latın qrafikası ilə kütləvi nəşrlərin həyata keçirilməsi haqqında” 12 yanvar 2004-cü il tarixli Sərəncamı ilə nəşr edilir.

GÖRKƏMLİ ŞƏXSLƏRİN ƏHMƏD CAVAD HAQQINDA SÖYLƏDİKLƏRİ:

“İntibah”-deyəndə ilkin xatırlanan Nizami olur. “Məhəbbət” deyiləndə birinci Füzulinin adı çəkilir. “Cümhuriyyət” deyəndə yada hamıdan əvvəl Əhməd Cavad düşür.

Yaşar Qarayev
professor

Yaradıcılığının elə ilk nümunələrindən söz sərrafı olan, ədəbielmi fikir adamlarının diqqətini cəlb edən Əhməd Cavad təzliklə istedadlı şair, alovlu vətəndaş, içtimai xadim, xeyirxah və təəssübkeş insan kimi məşhurlaşaraq milyonların qəlbində özünə yer tapmışdır.

Alxan Bayramoğlu
filologiya elmləri doktoru

Hər bir sənətkarın, hər bir insanın xoşbəxtliyi də, bədbəxtliyi də olur. Cavad ona görə xoşbəxt idi ki, tale ona böyük bir istedad, coşğun bir ilham vermişdi. Ona görə bədbəxt idi ki, şairin həyat və fəaliyyəti çəkişmələr, didişmələr içində məhv olub gedirdi.

Əli Saləddin,
filologiya elmləri doktoru

Ə.Cavad Azərbaycan xalqını bolşevik-daşnak əsarətindən xilas etmək üçün gəlmiş türk ordusunu öz əsərlərində dərin səmimiyyətlə qarşılayır, onun təkcə azərbaycanlılar qarşısında deyil, bütün türklər və tərəqqipərvər dünya qarşısında tarixi xidmətlərini tərənnüm edirdi.

Bəkir Nəbiyev
filologiya elmləri doktoru, professor

Əhməd Cavad bütün bu sarsıntılardan keçmiş, qanı, canı, ruhu ilə itirəcəklərinin-sevgisinin, övladlarının, həyatının-qorxusunu dadmış, ağrısını duymuş, “etiraf şeirləri” ndə belə, həqiqətən yan keçə bilməyən bir şairdir. Həm qalib, həm məğlub şairdir. Onu qalib edən şeirləri idi.

Nərgiz Cabbarlı
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

Bənzərsiz və təkrar edilməz şair olan Əhməd Cavad istər lirik, istərsə də siyasi şeirlərində coşğun hisləri eyni dərəcədə saxlamağa müvəffəq olurdu. Şəlalə Həsənova, Azərbaycan yazıçılar birliyinin üzvü. Əhməd Cavad qələmindən çıxan şeir, sənət nümunələri xalqın çox ağrılarını özündə əks etdirir.

Solmaz Məmmədbəyli
N. Gəncəvi adına ədəbiyyat muzeyinin işçisi.

ƏHMƏD CAVADIN ƏSƏRLƏRİ KİTABLAR

1930

1. **Rədd olsun çadra:** məqalə, hekayə və şeirlər -Bakı: Azərnəşr, 1930.-62 s.- Mətn köhnə latın qrafikasıdır.

1958

2. **Şeirlər:** /Cavad Əhməd. (Redaktor və ön söz: M.Rahim). Bakı: Azərnəşr, 1958.-175 s.

1991

3. **Haqq bağırən səs:** /Əhməd Cavad; Tərt. və ön söz. A.Əliyeva; Red. M.Səfərli-Bakı: Nicat, 1991.-32 s.-Mətn kiril qrafikasıdır.

4. **Sən ağlama, mən ağlaram....:** /Cavad Əhməd (Tərtib: R.Mahmud, R. Həsənov; ön söz: Məmməd Aslan).-Bakı: Yazıçı, 1991- 208 s.- Mətn kiril qrafikasıdır.- **Kitabın içindəkilər:** **Maralsız qaldınız, a qarlı dağlar:** Göy-göl; Dağlar; Quşlara; Balalarına; Xuluqda; Gürcüstan. Sən ağlama, mən ağlaram, gözəl:im: Qurban olduğum; Şükriyyə üçün; Niyə gəlmədin;

Sən ağlama; “Haralısan, cənnətimdir məkanın...”; Gözüm yoldadır; Yaralı quş; Bayatılar; Küsəyənlər; Ümidimə; Sən; Nə yazım; Leyla; Gəlin; Sənsiz; “Səhər zamanıydı, əsərkən yellər...”; Aşıqın dərdi; Nədən yarandın; Gözəl qadın; Unudulmuş sevdə; Madonnaya; O qıza; Bunumu istərdin; “Görünməz yollardan gələn səsləri...”; Oyan; Maxmurova üçün; Çoban qızı; Y.P. Orbelyani; Mən tapmışam; Röyasını görmüşdüm; Olsun qoy; At bu çadranı; Ana; Qızıma; Almazım üçün; And olsun; Pərizadə; Qızım üçün; Beşik. **Mən çeynənən bir ölkənin “haqq!” bağırən səsiyəm:** Dan ulduzu; mən olaydım; “Bir gül əkdim açılmamış dərdilər...”; Axşamlar; Nə gördümsə; Yazıq; Füzuli; Dilimiz; Yeni türk əlifbaçlarına; Mən kiməm; Dərdim; Şəhid əsir; Hərbzadələrə; Qafqazlısan sev Qafqazı...; İsmayıl bəy Qaspirinski üçün; Əfəndiyə; İstanbul; Şəhidlərə; Al bayrağa; Azərbaycan bayrağına; Qardaş; Şeirimə; İraq; İmdad; Şeirim; “M.Ş.”; Of, bu yol; Münacat; Sənət qəhrəmanlarına; Gözünə döndüyüm; Ay; Müəllim; Bir May bayramı; Mayıs; Bitməmiş parçalar. Həyat həyatdır yenə: Səsli qız; Şərqi; Kür; Pambıq dastanı. İmansızlar nə anlar: Şairə sataşdınsa; Məsciddə meyxana; Ağamirin toyunda; İsfəndiyar üçün; Gəncəli dostlarıma; “Başa bax, peysərə bax, vərdisə bax...”; Dostum xanəndə Əsgərə; Qocalıqda yorğalıq; Çuğulu həcv; Səllallah; İmansıza; Xortdan; Utan; “Qara günlər əl götürməz yaxamdan...”; Kuropatkinə; İngilis. Quq-qulu qu: Quq-qulu qu; Uşaqlarımın əylənməsi üçün; “Mən Tukayam...”; Kölgəm ilə mən; Ayla Günəş; Atam Əhməd Cavad (Niyazi Axundzadə).

1992

5. Seçilmiş əsərləri: 2 cildə /Əhməd Cavad; Tərtib edən. Əli Saləddin; Red. İ. Tapdıq; I cild;- Bakı: Azərnəşr, 1992.-328 s.-Mətn kiril qrafikasıdır.-**Kitabın içindəkilər:** **Mədrəsə şeirləri:** Gəldim Gəncəyə; Rübailər; Uşaqlığım; Lirik parçalar; Qəzəllər; Yazım, gəl, baharım, gəl; Yuxuma gəlmişdin; Sevgi candan ayrılmaz; Olmaz; Səhər-səhər; Mərsiyə; Mirzə Abdulla (Sur) Məminədzadə; «Şükriyyənamə»dən səhifələr: Keçəl; Gözüm gördü, könlüm sevdi; Mən tapmışam; Surətpərəstəm; Bir bilən yox ki; Qaldı; Dönür; Bir gün; Qitələr; Sevməsəydin səni mən; Şükriyyəm üçün; Qurban olduğum; Gəncədən gəlirəm; Səhər zamanıydı əsərkən yellər; Bənzərdi; Leyla; Beytlər, üçlüklər və dördlüklər; Səslər; Nə yazım; Bunumu istərdin; O qıza; Sən ağlama; Aşağı-ləngər xuluqda; Madonnaya; Bir səs tutdu tarixin; Nə üçündür; Adsız şeir; Beşik, Gəlin; And olsun; Gözəl qadın; Çoban qızı; Unudulmuş sevdə; Gözüm yoldadır; Y. P. Orbeliani; Kəsəyənlərə; “Dünya dəyişmişdir artıq...”; At bu çadranı; Səsli qız; Şərqi; Almasım üçün; Qızıma; Maxmurova üçün; Qızım üçün; “Ay”a; Pərizadə; **Qoşma kitabından səhifələr:** Yaralı quş; Son; Dilimiz; Quşlara; Şərim; M.Ş.; Şərimə; Müəllim; On il sonra; Beş il sonara; Qaldı; Xortdan; H-C; “Qara günlər əl götürməz yaxamdan...”; Dan ulduzu; Qafqazlısan, sev qafqazı!; Ana; Balalarım; Ümidimə; Nədən yarandın; Dərdim; Şərim; Qaspirinski üçün; İmansıza; Ona; Şəhid əsir; Hərbzadələrə; Nə gördümsə; İmdad; Niyə gəlmədin?; İraq; Haralısan; Münacat; Axşamlar; Mayıs; Oyan; “Dalğa” kitabından səhifələr:

Azərbaycan bayrağına; Mən kiməm?; Gəlmə; Elin bayrağı; Al bayrağa; Rəyasını görmüşdüm; Yazıq; İstanbul; Aşıqın dərdi; Kuropatkinə; Bismillah; Bən bulmuşam; Çırpınırdın qara dəniz; İngilis, Ey, əsgər; Türk ordusuna; Dərdim; Şəhidlərə; Of, bu yol; “Of, çəkilsin cəhənnəmə bir pərdə...”; **Bayatılar:** **Etnoqrafik etüdlər:** Novruz şeirləri: Çillə şərqisi; Yaza xitab; Böyük çillə; Kiçik çillə; Xıdır Nəbi; Yel Baba; Qarının borcu; Boz ay; Dördatlı yenicə gün; Dörd çərşənbə; Müxtəlif əsərləri: Marş; Gəncəyə ithaf; “Vankə”; Quq-qulu-qu!; Milli marş; Dağlar; Azərbaycan, Azərbaycan; Gəncəm, hey; Volqa aclarına; Masaboyinin nitqi; Vətəndaş; Ağlayırdım, gülürəm!; Azərbaycana; Yarlınqac; İdilboyu acları; Kölgəm ilə mən; Əfəndiyə; Uşaqların əylənməsi üçün; Yeni türk əlifbaçılara; Tarixi-müqəddəs; Olsun qoy; Sənət qəhrəmanlana; Göy göl; Ey, göy gölüm; Füzuli; İşçi; Gəlmişəm pambıqlar diyarından; Kür; Pambıq dastanı; “Bir sasanı şah məndən...”; Gürcüstan; Gəldim; Mən olaydım; Gözünə döndüyüm; Ayla Günəş; “Mən tuqayam, bir qışam ...”; **Satirik-yumoristik şeirləri və həcvlərdən nümunələr:** İsfəndiyar üçün; Ağamirin toyunda; Məsciddə meyxana; Şairə sataşdınsa; Gəncəli dostlarıma; Dostum xanəndə Əsgərə; Qocalıqda yorğalıq; Həcv; Səllallah. **Şairin tərcümələrindən nümunələr:** **A.S. Puşkin:** Padşahın ölmüş qızı və yeddi pəhləvan nağılı; Qızıl xoruz nağılı; Tunc atlı (bir parça); **M.Y. Lermontov:** Saray əyanına; Dvoryan ziyalılığına; **Georq Veyert:** Ancaq 18 yaşında; **Jan Lafonten:** Şiçanların müşavirəsi; Palıd və qarğı; Dişi şirin dəfni.

6. Seçilmiş əsərləri: 2 cildə / Əhməd Cavad; Tərt. ed., Ə. Saləddin.-B.: Azərnəşr, 1992.-C.2: Mühakimlərin stenoqramları, çıxışlar, “Hind gözəli”, arxivlər.-1992.-240 s.- Mətn kiril qrafikasıdır.- **Kitabın içindəkilər:** Hekayələri; Məqalələri; Hind gözəli; “Əhməd Cavad salnaməsinə aid bəzi səhifələr; Ə. Cavadın Azərbaycan Şura Yazıçılarının plenumlarında, iclaslarında etdiyi çıxışlar və opponentlərinə verdiyi cavablardan seçilmiş səhifələr; AYİ-nin plenum və iclaslarında Ə. Cavadla bağlı onun həmkar opponenətlərinin çıxışlarından bəzi nümunələr.

2005

7. Seçilmiş əsərləri: / Əhməd Cavad; Tərt.ed. Əli Saləddin.- B.: “Şərq-Qərb”, 2005.-296 s. - **Kitabın içindəkilər:** Mədrəsə şeirləri: Gəldim Gəncəyə; Rübailər; Uşaqlığım; Lirik parçalar; Qəzəllər; Yazım, gəl, baharım, gəl; Yuxuma gəlmişdin; Sevgi candan ayrılmaz; Olmaz; Səhər-səhər; Mərsiyə; Mirzə Abdulla (Sur) Məminədzadə; «Şükriyyənamə»dən səhifələr: Keçəl; Gözüm gördü, könlüm sevdi; Mən tapmışam; Surətpərəstəm; Bir bilən yox ki; Qaldı; Dönür; Bir gün; Qitələr; Sevməsəydim səni mən; Şükriyyəm üçün; Qurban olduğum; Gəncədən gəlirəm; Səhər zamanıydı əsərkən yellər; Bənzərdi; Leyla; Beytlər, üçlüklər və dördlüklər; Səslər; Nə yazım; Bunumu istərdin; O qıza; Sən ağlama; Aşağı-ləngər xuluqda; Madonnaya; Bir səs tutdu tarixin; Nə üçündür; Adsız şeir; Beşik, Gəlin; And olsun;

Gözəl qadın; Çoban qızı; Unudulmuş sevdə; Gözüm yoldadır; Y. P. Orbeliani; Kəsəyənlərə; “Dünya dəyişmə işidir artıq...” ; At bu çadranı; Səsli qız; Şərqi; Almasım üçün; Qızıma; Maxmurova üçün; Qızım üçün; “Ay”a; Pərizadə; Qoşma kitabından səhifələr: Yaralı quş; Son; Dilimiz; Quşlara; Şərim; M.Ş.; Şərimə; Müəllim; On il sonra; Beş il sonara; Qaldı; Xortdan; H-C; “Qara günlər əl götürməz yaxamdan...”; Dan ulduzu; Qafqazlısan, sev qafqazı!; Ana; Balalarım; Ümidimə; Nədən yarandın; Dərdim; Şərim; Qaspirinski üçün; İmansıza; Ona; Şəhid əsir; Hərbzadələrə; Nə gördümsə; İmdad; Niyə gəlmədin ?; İraq; Haralısan; Münacat; Axşamlar; Mayıs; Oyan; “Dalğa” kitabından səhifələr: Azərbaycan bayrağına; Mən kiməm?; Gəlmə; Elin bayrağı; Al bayrağa; Röyasını görmüşdüm; Yazıq; İstanbul; Aşiqin dərdi; Kuropatkinə; Bismillah; Bən bulmuşam; Çırpınırdın qara dəniz; İngilis, Ey, əsgər; Türk ordusuna; Dərdim; Şəhidlərə; Of, bu yol; “Of, çəkilsin cəhənnəmə bir pərdə...”; **Bayatılar:** **Etnoqrafik etüdlər:** **Novruz şeirləri:** Çillə şərqisi; Yaza xitab; Böyük çillə; Kiçik çillə; Xıdır Nəbi; Yel Baba; Qarının borcu; Boz ay; Dördatlı yenicə gün; Dörd çərşənbə; **Müxtəlif əsərləri:** Marş; Gəncəyə ithaf; “Vankə”; Quq-qulu-qu!; Milli marş; Dağlar; Azərbaycan, Azərbaycan; Gəncəm, hey; Volqa aclarına; Masaboyinin nitqi; Vətəndaş; Ağlayırdım, gülürəm!; Azərbaycana; Yarlınqac; İdilboyu acları; Kölgəm ilə mən; Əfəndiyə; Uşaqların əylənməsi üçün; Yeni türk əlifbaçılara; Tarixi-müqəddəs; Olsun qoy; Sənət qəhrəmanlana; Göy göl; Ey, göy gölüm; Füzuli; İşçi; Gəlmişəm pambıqlar diyarından;

Kür; Pambıq dastanı; “Bir sasani şah məndən...”; Gürcüstan; Gəldim; Mən olaydım; Gözünə döndüyüm; Ayla Günəş; “Mən tuqayam, bir qışam ...”; Satirik-yumoristik şeirləri və həcvlərdən nümunələr: İsfəndiyar üçün; Ağamirin toyunda; Məsciddə meyxana; Şairə sataşdınsa; Gəncəli dostlarıma; Dostum xanəndə Əsgərə; Qocalıqda yorğalıq; Həcv; Səllallah; Hekayələr: Leyla; İki düşmən; İlyas və övrəti şamşımaqi.

2006

8. Seçilmiş əsərləri : poeziya /Ə. Cavad - Bakı : Çapaşloğlu, 2006. - 232 s.- (Azərbaycan Ədəbiyyatı).

2012

9. Sən olasan gülüstan: seçilmiş əsərləri /Ə. Cavad; tərt. N. M. Cabbarlı; red. A. Ələkbərov; Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi.-Bakı: Təhsil, 2012-192 s.- **Kitabın içindəkilər:** Yaralıdır könlüm quşu, yaralı, Yaralandı, yazıq şair olalı: Bən kiməm?; Yaralı quş; Bən bulmuşam; Of, bu yol; Nə üçündür?!; Qaldı; Dərdim; Gəlmə; Yazıq; Qaldı; Kölgəm ilə mən; Axşamlar; Əfəndiyə; Yeni Türk əlifbaçılara; Dilimiz; Şeirim; Qaspirinski üçün; Bir gün; Quşlara; Şeirim; Dan ulduzu. Ey qəhrəman övladın şanlı Vətəni!:

Milli Marş; Azərbaycan; Marş; Al bayrağa; Azərbaycan bayrağına; Çırpınırdı Qara dəniz; Elin bayrağı; Bismillah; Şəhidlərə; Şəhid əsir; Hərbzadələrə; Qafqazlısan, sev Qaqazı. **Baxdı qurbanına qurban olduğum...:** Sən ağlama; Şükriyyəm üçün; Qurban olduğum; Niyə gəlmədin?!; Nə yazım; Haralısan?; Gözüm yoldadır; Yuxuma gəlmişdin. **Mədrəsə şeirlərindən:** Nədən yarandın; Kəsəyənlərə; Keçər; Sevgi candan ayrılmaz; Olmaz; Səhər-səhər; Gözüm gördü, könlüm sevdi; Surətpərəstəm; Qitələr; Sevməsəydim, səni mən?; Bənzərdir; O qıza; And olsun; Sən; Qəzəllər; Yazım gəl, baharım gəl; Gəncədən gəlirəm; Aşıq şeirindən; Madonnaya; Beşik; Gəlin. Mənə də yer göstər, dincəlim qızım! Yalnızlıq yamandır, qoy gəlim qızım!; Göy-göl; Kür; Moskva; Həcv. **Hekayə:** İki düşmən. Tərcümə: L. N. Tolstoy. İlyas və övrəti Şamşımaqi. **Məqalələr:** Bir-birimizi sevelim; Məsəman qardaşlar; Şairlərimiz; Yeni nəsil ictimai yaralarımız; Yeni nəsil və ruhanilərimiz; Acara məktubları; Batumda müsəlman mitinqi; Ömər Faiqin başına gələnələr; Rövşən Əşrəf bəy; AŞYTK-nin birinci plenumu; Şiddətli protesto edirəm; İzah; Əhməd Cavadın Azərbaycan Şura yazıçılarının plenumlarında, iclaslarında etdiyi çıxışlar və opponentlərinə verdiyi cavablardan seçilmiş səhifələr.

KİTABLARDA VƏ MƏCMUƏLƏRDƏ DƏRC EDİLMİŞ ƏSƏRLƏRİ

2003

10. Bismillah ; Rəyasını görmüşdüm ; Milli bayrağımıza!
və b. : şeirlər // Azərbaycan Demokratik Respublikası dövründə
ədəbiyyat. - Bakı : Elm, 2003. - S. 161-182. - Kitaba həmçinin,
«Ey əsgər» ; »Gəlmə» ; «Bakı deyir ki», «Bir yıl əvvəl» adlı
şeirləri və məqalələri də daxil edilmişdir.

2004

11. Beşik ; Balalarım ; Mən Tuqayam : şeirlər //
Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı antologiyası. 3 cildə. – Bakı :
Öndər, 2004. - C.2. -S. 64-66.

2008

12. Çırpınırdı Qara dəniz : şeir // Görüryılmaz M. Türk
Qafqaz İslam Ordusu və ermənilər (1918). - Bakı : Qismət,
2008. - S.289. - Üzeyir Hacıbəyov bu şeirə musiqi bəstələmişdir.

13. Ey əsgər : şeir // Görüryılmaz M. Türk Qafqaz İslam
Ordusu və ermənilər (1918). - Bakı : Qismət, 2008. - S. 105.

14. Şəhidlərə = Sarmaşılıq məzar : Azərbaycandakı
Osmanlı şəhidlərinə // Görüryılmaz M. Türk Qafqaz İslam
Ordusu və ermənilər (1918). - Bakı : Qismət, 2008. - S. 155.

2009

15. Nə yazım ; Nə üçündür ; Kölgəm ilə mən və b. : şeirlər
// XX əsr Azərbaycan poeziyası antologiyası : 1920-ci illərin
poeziyası. - Bakı : Elm, 2009. - I kitab - S. 148-164.

2010

16. Azərbaycan bayrağına : şeir // Azərbaycanın
Respublikasının dövlət rəmzləri. - Bakı : Çarşıoğlu, 2010. - S.
249.

17. Azərbaycan marşı: şeir // Azərbaycan Respublikasının
dövlət rəmzləri. - Bakı : Çarşıoğlu, 2010. - S. 248.

18. Can, Azərbaycan : şeir // Azərbaycan Respublikasının
dövlət rəmzləri. – Bakı: Çarşıoğlu, 2010. - S. 250-251.

2013

19. Şəhidlərə ; Al bayrağa ; Azərbaycan bayrağına ; Qardaş ; Göy göl // El bilir ki, sən mənimsən : şeirlər. - Bakı : Təhsil, 2013. –S.27-31. - (Məktəb kitabxanası).

DÖVRÜ MƏTBUATDA DƏRC EDİLMİŞ ƏSƏRLƏRİ

1919

20. Ömər Faiqin başına gələnələr : /Ə. Cavad // Azərbaycan.-1919.- 3 fevral.

21. Ələkbər bəyin mərasimi-dəfni: /Ə. Cavad. // Azərbaycan.-1919.- 11 aprel

22. Abbaszadə Mirzə Abbasın yubileyi: /Ə. Cavad // Azərbaycan. -1919.-2 iyun.

23. Denikin və Gəncə: /Ə. Cavad //Azərbaycan- 1919.- 4 iyun.

24. Rövşən Əşrəf bəy: /Ə. Cavad //Azərbaycan.-1919.- 24 oktyabr.

1990

25. «İman» sizə; Dağlar; Olsun qoy : şeir /Ə. Cavad // Ədəbiyyat və incəsənət.-1990.-3 avqust.- S.2.

1991

26. Qələm yazanı qılınc pozmaz!; Şəhidlərə: şeirlər /Ə. Cavad //Azərbaycan.-1991.-№ 5.- S.3-6.- Mətn kiril qrafikasıdır.

1992

27. Gəncədə istiqlal günü: /Ə. Cavad //Ədəbiyyat qəzeti.-1992.-22 may.- S.3.- Mətn kiril qrafikasıdır.

28. Azərbaycan marşı: şeir. Azərbaycan Respublikasının Dövlət himni /Ə.Cavad; musiqisi Üzeyir Hacıbəyovundur;.- // Həyat-1992.- 29 may; 4 iyul.

1993

29. Tərcümə üzərində necə çalışıram: /Ə. Cavad // Ədəbiyyat qəzeti.-1993.- 12 fevral.- S.7.- Mətn kiril qrafikasıdır.

30. Can, Azərbaycan: şeir /Ə. Cavad ; təqdim ed. Saləddin Əli //Ədəbiyyat qəzeti.-1993.-5 mart.- S.1.- Mətn kiril qrafikasındadır.

31. Gəncəm, Gəncəm, hey! Şeir /Ə.Cavad ; musiqisi R. Şəfəqindir //Xalq qəzeti.-1993.- 11 mart.

32. Azərbaycan, Azərbaycan, Marş ; Bayram: şeirlər /Ə. Cavad //El qəzeti.-1993.-21 iyul.

1994

33. Gəlmə, Bismillah: Şerlər /Ə. Cavad // Azərbaycan.-1994.- 6 dekabr.-s.4.- Mətn kiril qrafikasındadır.

1995

34. Qalx! şeir /Ə. Cavad //Hərbi bilik.-1995.-№ 5.- S.66.- Mətn kiril qrafikasındadır.

2001

35. Çırpınırdı Qara dəniz: şeir /Ə. Cavad //Yeni Azərbaycan.-2001.-14 sentyabr.

2002

36. Azərbaycan! Azərbaycan! şeir /C. Əhməd //Yeni Azərbaycan.-2002.-1 mart.- S.9.

2005

37. Al bağında: şeir /Ə.Cavad //Yeni Azərbaycan.-2005.-22 aprel.- S.7.

38. Göy-göl ; Sən ağlama ; Azərbaycan bayrağına : şeirlər /Ə. Cavad //Azərbaycan. - 2005. - № 5. - S. 3-4.

2008

39. Azərbaycan bayrağına : şeir /Ə. Cavad // Füyuzat. - 2008. - № 3(41) . - S.5.

40. İstiqlal şeirləri: /Ə. Cavad //Mədəniyyət.-2008.- 28 may.- S. 15.

41. Türk ordusuna ; Azərbaycan bayrağına ; Şəhidlərə ; Al bayrağa şeirlər /Ə. Cavad // Mədəniyyət. - 2008. - 28 may. - S. 15.

2009

42. Nədən yarandın? : şeir /Ə. Cavad // Füyuzat. - 2009. - № 3(47). - S. 5.

2010

43. Azərbaycan bayrağına: şeirlər /C. Əhməd // Ədalət.-2010.- 28 may.- S. 20.

44. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin Milli Bayrağı: şeir/Ə.Cavad //Respublika. - 2010. - 11 noyabr. - № 247. - S. 6.

2011

45. Azərbaycan bayrağına: şeir /Ə. Cavad //Yeni Azərbaycan.-2011.- 15 oktyabr.- S. 11.

2012

46. Ana : şeir : /Ə. Cavad Gəncə, 14 mart 1914 // İşıq. - 2012. - № 1. - S. 53.

47. Susmaram : şeir /Ə. Cavad // Füyuzat. - 2012. - № 1(63). - S. 31

48. Can, Azərbaycan! şeir /Ə. Cavad //P.S.Elm, təhsil və həyat.-2012.- 17 avqust.- S. 6.

49. Milli marş: şeir. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin himni /Ə. Cavad //Ədəbiyyat qəzeti.-2012.- 21 dekabr.- S.3.

2013

50. Göygöl : şeir /Ə. Cavad // Savalan. - 2013. - 14-16 may. - № 33. - S. 2.

2014

51. Yazıq : şeir /Ə. Cavad // Füyuzat. - 2014. - № 3. – S.12.

52. Balalarım : şeir /Ə. Cavad // Savalan. - 2014. - 15-21 iyul. - № 53/54. -S. 3.

2015

53. Münacat /Ə. Cavad // Füyuzat. - 2015. - № 2. - S. 62.

2016

54. Karadeniz: şeir /Ə. Cavad //Ədəbiyyat qəzeti.-2016.- 20 fevral.- S.3.

2018

55. Bismillah: şeir /Ə.Cavad //Füyuzat : jurnal.-2018.- №4.- S.59.

56. Milli marş: şeir /Ə. Cavad //Ədəbiyyat qəzeti .-2018.- 26 may.- S.16.

57. Al bayrağa: şeir /Ə.Cavad //Füyuzat : jurnal.-2018.- №6.- S.24-25.

58. Yenə böhran: şeir /Ə. Cavad //Ədəbiyyat qəzeti.-2018.- 9 iyun.- S.9.

59. Bismillah: şeir /Ə. Cavad//Ədəbiyyat qəzeti.-2018.- 23 iyun.- S.2.

2019

60. Çillə şərqisi: şeir /Ə.Cavad //Azərbaycan.-2019.- 9 fevral.- S.7.

61. Milli bayrağımıza! Şeir /Ə.Cavad //525-ci qəzet.-2019.- 17 dekabr.- S.15.

2020

62. Yel baba: şeir /Ə.Cavad //Azərbaycan.-2020.- 8 mart.- S.6.

63. Boz ay : şeir /Ə.Cavad //Azərbaycan.-2020.- 17 mart.- S. 7.

64. Məqsədimiz: şeirlər /Ə. Cavad //Ədəbiyyat qəzeti.-2020.- 12 dekabr.- S.9.

2021

65. Bismillah: şeir /Ə. Cavad //Ulduz.-2021.- №1.- S.16.

66. Su çərşənbəsi: şeir /Ə.Cavad //Azərbaycan.-2021.- 23 fevral.- S.7.

REDAKTORU OLDUĞU VƏ TƏRCÜMƏ ETDİYİ KİTABLAR

1928

67. Puşkin, Aleksandr Sergeyeviç. Kapitan qızı: /A. S. Puşkin ; tərc. ed. Ə. Cavad-Bakı: Azərnəşr, 1928.-174 s.-Mətn ərəb qrafikasındadır.

1929

68. Qorki, Maksim. Çocuqluk: /M. Qorki ; çevirəni. Ə. Cavad ; ön söz. M. Rəfili-Bakı: Azərnəşr, 1929.-203 s.-Mətn köhnə latın qrafikasındadır.

1930

69. Novikov-Priboy, A. Sualtı səfəri: /A. Novikov-Priboy ; çevirəni. Ə. Cavad ; red. A. Əfəndizadə-Bakı: Azərnəşr, 1930.-136 s.- Mətn köhnə latın qrafikasıdır.

70. Roni, Böyük. Od uğrunda mübarizə: şeir /Böyük Roni ; çevirəni. Ə. Cavad -Bakı: Azərnəşr,-1930. 211 s.: -Mətn köhnə latın qrafikasıdır.

1934

71. Puşkin, Aleksandr Sergeyeviç. Kapitan qız: /A. Puşkin ; tərc. Ə. Cavad ; red. M. Arif ; bədii tərtibat M. Vlasov-Bakı: Azərbaycan Dövlət nəşriyyatı, 1934.-222 s.-Mətn köhnə latın qrafikasıdır.

1935

72. Əlizadə, Hümmət. Aşıqlar: /toplayanı H. Əlizadə ; red. H. Mehdi, Ə. Cavad.-Bakı: Azərnəşr, 1935.-341 s.-Mətn köhnə latın qrafikasıdır.

1936

73. Çuqovski, Q. Telefon: /Q. Çuqovski ; çevirəni M. Seyidzadə ; red. Ə. Cavad-Bakı: Azərnəşr, 1936.-14 s.-Mətn köhnə latın qrafikasıdır.

74. Rable, Fransua. Qarqantua və pantaqrue: Cocuqlar üçün düzəlmiş rus çapından /F. Rable; Tərcümə edən: Ə. Cavad-Bakı: Azərnəşr, 1936-369 s.- Mətn köhnə latın qrafikasıdır.

1961

75. Rable, Fransua. Qarqantua və Pantaqrue: hekayə /F. Rable ; işləyən N. Zabolotski ; tərc. ed. Ə. Cavad ; red. A. Əfəndiyev.-Bakı: Uşaqgənclik, 1961.-350 s.-Mətn kiril qrafikasıdır.

1978

76. Rustaveli, Şota. Pələng dərisi geymiş pəhləvan: /Ş. Rustaveli ; tərc. Ə. Cavad ; tərt. D. Əliyeva ; red. Ə. Ziyatay, Ə. Mirəhmədov-Bakı: Elm, 1978.-199 s.- Mətn kiril qrafikasıdır.

1980

77. Şekspir, Vilyam. Pyeslər və sonetlər: /V. Şekspir ; ön sözün müəll. Elçin ; tərcümə ed. S. Mustafayev, M. İbrahimov, Ə. Cavad-Bakı: Yazıçı, 1980.-443 s.-Mətn kiril qrafikasıdır.

2005

78. Rable, Fransua. Qarqantua və Pantaqrue: roman /F. Rable ; tərc. ed. Ə. Cavad ; ön sözün müəll. C. Nağıyev-Bakı: Öndər, 2005.-304 s.

2008

79. Rable, Fransua. Qarqantua və Pantaqrue: tərcümə ədəbiyyatı /F. Rable ; ideya müəll. Q. Qarayev ; layihənin rəhbəri Qaraqoyunlu ; tərc. ed. Ə. Cavad ; məsul red. A. Dənizadə ; -Bakı: Beşik, 2008.-171 s.

ƏHMƏD CAVAD HAQQINDA OLAN ƏSƏRLƏR KİTABLAR

1991

80. Aslan, Məmməd. Ruhların kölgəsində: Əhməd Cavadın yaradıcılığı haqqında /M. Aslan //Ə. Cavad. Sən ağlama, mən ağlaram...; Şeirlər, poemalar-Bakı; 1991.-S. 3-27.

1992

81. Saləddin, Əli. Əhməd Cavad: /Əli Saləddin; rəyçi E.Əlibəyzadə; red. Hidayət, V. Həbiboglu. Bakı: Gənclik, 1992.-328 s.- Mətn kiril qrafikasıdır.

82. Saləddin, Əli. Əhməd Cavad (1892-1937): [buklet] / Tərtibçi və ön söz müəllifi. Ə. Saləddin.- Bakı: İşıq, 1992.- 24 s.- Mətn kiril qrafikasıdır.

83. Şükürov, Sadıq. Gəncəli Cavad xanın hekayəti: /S.Şükürov; Red. Ə.İsayev-Gəncə:- 1992.-212 s.-Mətn kiril qrafikasıdır.

1993

84. Cavadova, Esmira Yusuf qızı. Əhməd Cavad yaradıcılığında Novruz etüdləri /E.Cavadova //Bakı.-1993.- 20 mart.- Mətn kiril qrafikasıdır.

85. Nəbiyev, Bəkir. Əhməd Cavad: /B. Nəbiyev ; red. M. Məmmədov-Gəncə: Gəncə, 1993.-130 s.- Mətn kiril qrafikasıdır.

86. Saləddin, Əli. Bir kərə yüksələn bayraq: Əhməd Cavadın həyat və yaradıcılığı haqqında /Ə. Saləddin; red. Z. Balayev; rəssam A. Ələkbərov-Bakı: Yazıçı, 1993.-64 s.-Mətn kiril qrafikasıdır.

1996

87. Salmanlı, Rəhman. Əhməd Cavad: Məqalələr, xatirələr. Anadan olmasının yüz illiyinə həsr olunur /Tərtib edən: Rəhman Salmanlı; Red.: Yaşar Qarayev; -Bakı: Elm, 1996-148 s.-Mətn kiril qrafikasıdır.

1999

88. Ələkbərli, Nazif. Üç budaq: Əhməd Cavad, Mikayıl Müşfiq, Almas İldırım /Nazif Ələkbərli; Rəyçi: H. Vəliyev; Red.: R. Kərimova-Bakı: Gənclik, 1999-192 s.-Mətn kiril qrafikasıdır.

2004

89. Axundlu, Y. «Ədəbi portretlər»: /Y. Axundlu // Bakı, «Adiloğlu» nəşriyyatı — 2004, 240 s.

90. Nəbiyev, Bəkir. Əhməd Cavad: /B. Nəbiyev ; red. A. Rüstəmli -Bakı: Ozan, 2004.-128 s.

2007

91. Ələkbərli, Nazif. Üç budaq: Əhməd Cavad, Mikayıl Müşfiq, Almas İldırım /N.Ələkbərli; Red. A.Bağırov, R.Kərimova; Ön sözün müəllifi. H.Vəliyev-Bakı: Şirvannəşr, 2007.-224 s.

92. Mustafayeva, Göyərçin. Əhməd Cavad yaradıcılığında milli istiqlal problemi: /G. A. Mustafayeva ;

-Bakı: 2007.-118 s.

2008

93. Əhməd Cavadın yaradıcılıq yolu: -Bakı: 2008.-138 s.

94. Həsənov, Rəhman. Əhməd Cavadın yaradıcılıq yolu: /R. S. Həsənov -Bakı: 2008.-24 s.

95. Salmanlı, R. «Cümhuriyyət şairi»: Əhməd Cavadın həyatı və yaradıcılığı /R. Salmanlı // Bakı, «Zərdabi LTD» nəşriyyatı — 2008, 104 s.

2009

96. Məmmədli, Afina. Əhməd Cavad və Türkiyə: /A. Ə. Məmmədli ; -Bakı: 2009.-30 s.:

2010

97. Məmmədli, Afina. Əhməd Cavad və Türkiyə: [monoqrafiya] /A. Ə. Məmmədli, B. Nəbiyev -1972-Bakı: Elm və təhsil, 2010.-167 s.

2011

98. Ədalətqızı, Sevinc. İstiqlal abidəsi - Əhməd Cavad: (publisistik əsər) /toplayan və tərt. ed. S. Ədalətqızı ; ön söz müəl. F. Xəlilzadə ; red. E. Abdalov-Bakı: Nurlan, 2011.-271 s.

99. Kənan A. Azərbaycan himninin müəllifinin faciəsi : Əhməd Cavad /A. Kənan // XX əsrdə repressiyaya məruz qalanlar. - Bakı: Azərnəşr, 2011. - S. 7-21.

100. Salmanlı, R. «Əhməd Cavadın yaradıcılıq yolu» :/R. Salmanlı // Bakı, «Ozan» nəşriyyatı — 2011, 216 s.

2012

101. Nəbiyev, Bəkir. Əhməd Cavad: Əhməd Cavadın 120 illik yubileyi münasibətilə /B. Nəbiyev ; red. T. Kərimli. Bakı: Proqres, 2012. -130 s.

2013

102. Qurban T. Məmməd Əmin Rəsulzadə və Azərbaycananda ədəbi proses: /T. Qurban // Ömür yolları. - Bakı : OL, 2013. - S. 36-52.

2014

103. İsmayılov, N. Əhməd Cavad və uşaq ədəbiyyatı: /N.İsmayılov //Filologiya məsələləri / Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu.-2014.- №6.- S.278-284.

2015

104. Culfa, Ömer. XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan ədəbiyyatında Əhməd Cavadın rolu: /Ö.Culfa //Filologiya məsələləri / Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu.-2015.- №1.- S.427-433.

105. İstiqlal uğrunda: şeirlər məcmuəsi : [mühacirət şairləri Əhməd Cavad, Gültəkin, Xanım, Gülsənəm, Sənan, Əli usta, Məsud Səfvət, H. Həmidzadə, Ə. Yusif, Nafe Şükri, Azərizadə, Gülsüm xanım, İsmayıl Zöhdü] /translit. haz., izah. və son söz əvəz. müəll. H. Rüstəm ; red. İ. İlyaslı ; nəşrin rəh. P. Eyyubov ; üz qabığının tərt. Ö. Məmmədov-Bakı: Qələm, 2015.-136 s.

2016

106. Culfa, Ömər Tahsin oğlu. Əhməd Cavad Türkiyə ədəbi-mədəni mühitində: /Ö. T. Culfa ; -Bakı: 2016.-136 s.

107. Culfa, Ömər. Əhməd Cavadın Türkiyə sevdası: /Ö. T. Culfa //Filologiya məsələləri / Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu .-2016.- №8.- S.380-384.

108. Mirişli, Aynur. Milli ideologiyamızda su kultu və Əhməd Cavadın «Göygöl» şeiri: /A.Mirişli //Ədəbiyyat məcmuəsi: Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunun Elmi Əsərləri.-2016.- C.27.-№1.-S.283-290.

2017

109. **Ədalətqızı, Sevinc. Cavad və Şükriyyə dastanı:** türk dünyasının unudulmaz şairi Əhməd Cavadın 125 illiyinə ithaf edilir! /S. Ədalətqızı ; red. R. Sadıqov -Bakı: Gənclik, 2017.-135 s.

2018

110. **Əhməd Cavad haqqında xatirələr:** /tərt. və ön söz. müəll. S. Ədalətqızı ; layihə rəhb. Ş. Sadiq ; nəşir M. Xan ; rəssam D. Zakirli ; dizayn T. İsmayılzadə.-Bakı: XAN,-2018.- 92 s.:

ƏHMƏD CAVAD HAQQINDA

DÖVRÜ MƏTBUATDA

1990

110. **Alazan, Baycan. Göy-göl:** Əhməd Cavadı anaraq /B. Alazan //Ədəbiyyat və incəsənət.-1990.- 4 may.- S.4.- Mətn kiril qrafikasıdır.

1991

111. **Saləddin, Əli. Əhməd Cavad və mədəniyyətimiz** : Əhməd Cavad-100 /Ə.Saləddin. //Mədəni-maarif.-1991.- №2.- S.18-21.-Mətn kiril qrafikasıdır.

112. **Abidqızı, Göyərcin. Əhməd Cavad 125:** /G.Abidqızı //Ədalət.-2017.- 3,4 may.- S.3.- Mətn kiril qrafikasıdır.

113. **Saləddin, Əli. Əhməd Cavad zirvəsi:** Nakam şairimiz Əhməd Cavadın anadan olmasının 100 illiyi qarşısında /Ə.Saləddin //Azərbaycan gəncləri.-1991.- 23 may.- Mətn kiril qrafikasıdır.

114. **Salmanlı, Rəhman. Cümhuriyyət şairi. Əhməd Cavad:** /R. Salmanlı //Azərbaycan.-2008.- 4 iyun.- S.5.- Mətn kiril qrafikasıdır.

115. **Axundzadə, Yılmaz. Duman çəkilir və Əhməd Cavadı yenidən kəşf edirik:** /Axundzadə, Y. Ə. Saləddin //Yeni fikir.-1991.-17 iyul.- Mətn kiril qrafikasıdır.

1992

116. Saləddin, Əli. Əhməd Cavad və Rəfibəylilər Əhməd Cavad-100 /Ə.Saləddin //Mədəni-maarif.-1992.- №2.- S.12-15.- Mətn kiril qrafikasıdır.

117. Məmmədov, Araz. Əyil Kürüm! Yox əyilmə! Əhməd Cavad -100; /A. Məmməd //Mədəniyyət.-1992.- 30 aprel.- S.1.- Mətn kiril qrafikasıdır.

118. Gəncədə istiqlal günü: Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaradılmasının ilk ildönümünə həsr olunmuşdur./Ə. Cavad //Ədəbiyyat qəzeti-1992-22 may.

119. Xəlilov, Pənah. Əhməd Cavad Axundzadə: (1892-1937) /P.Xəlilov //Azərbaycan müəllimi.-1992.- 1 iyul.- Mətn kiril qrafikasıdır.

120. Saləddin, Əli. «Ədəbi döyüşlər» məqaləsində: Əhməd Cavad-100: /Ə.Saləddin //Həyat.-1992.-1 iyul.- Mətn kiril qrafikasıdır.

121. Axundzadə, Niyazi. Atam Əhməd Cavad: Ə.Cavad 100 /N. Axundzadə //Ədəbiyyat qəzeti.-1992.- 3 iyul.- S.5.- Mətn kiril qrafikasıdır.

122. Saləddin, Əli. Mühakimə: Əhməd Cavad-100 /Ə.Saləddin //Ədəbiyyat qəzeti-1992. - 7 avqust.- S.3-5.- Mətn kiril qrafikasıdır.

1993

123. Hacıbəyli, Ceyhun. Əhməd Cavad faciəsi «Düşmənlər tikanları»:/C.Hacıbəyli //Ədəbiyyat qəzeti.-1993 .- 5 mart.- S.2.- Mətn kiril qrafikasıdır.

124. Saləddin, Əli. Şairin və ailəsinin həbsləri: Əhməd Cavad-100 /Ə.Saləddin //Ədalət.-1993. -16 mart.- Mətn kiril qrafikasıdır.

125. Aliyev, Telman. Əhməd Cavadın qondarma şöhrətə ehtiyacı varmı? Professor Əli Saləddinin bir mülahizəsinə düzəliş /T. Aliyev //Azərbaycan.-1993.-22 aprel.-S.6.- Mətn kiril qrafikasıdır.

126. Namazov, Qara. Zəngin qaynaqlar zəminində: «Əhməd Cavad» kitabının müəllifinə (Əli Saləddinə) məktub /Q.Namazov //Ədəbiyyat qəzeti.-1993.- 1 oktyabr.- S.5.- Mətn kiril qrafikasıdır.

1999

127. İsayev, Əhməd. Cavad xanın qisası gecə alındı? Oxu, düşün, yaşa /Ə. İsayev //Azərbaycan.-1999.-10 dekabr.-S.4- Mətn kiril qrafikasıdır.

2002

128. Rzalı R. Altunlar yurdu bu kasıb ölkə: Azərbaycan himninin müəlliflərindən biri Əhməd Cavad haqqında /R. Rzalı // Azərbaycan. – 2002.- 28 may.- s.8.

2003

129. Salmanlı R. İstiqlal şairi Əhməd Cavad haqqında: // Azərbaycan.- 2003.- 28 may.- s.6.

2005

130. İsayev, Əhməd. Cavad xanın məqbərəsi açıldı: Gəncənin ən böyük şəhidi /Ə. İsayev //Azərbaycan.-2005.-19 yanvar.-S.10.

131. Türkiyədə Əhməd Cavada abidə qoyulacaq: // Yeni Müsavat.-2005.- 25 fevral.- S.5.

132. Piroğlanov, Sabir. Qusarda ilk dünyəvi məktəbi Əhməd Cavad təşkil edib: (Qabaqcıl maarif xadimi, müharibə və əmək veteranı Sabir Piroğlanovun Əhməd Cavad haqqında xatirələri) // Azərbaycan. – 2005.- 28 may.- s.16.

2006

133. Himnimizin müəllifi ilə bağlı həqiqət gec-tez öz yerini tutacaq: Tənqidçi İlham Abbasovla şair Sabir Sarvanın «Duel»i //Ulduz. - 2006. - № 1. - S.15-19.

134. M. Əhməd Cavadın haqqını tanıyan Türkiyə oldu: /M. Rzayeva //Şərq.- 2006.- 28 fevral.- s.6.

135. Mustafayeva, G. Müstəqil Azərbaycan respublikasının Əhməd Cavad yaradıcılığında rolu: /G. Mustafayeva // Ədalət.- 2006.- 10 mart.- s.7.

136. Fərəcova, Z. «Qırmızı siyahı» : Əhməd Cavad /Z. Fərəcova // El. - 2006.- №4. - S.84-95.

2007

137. Xəlilzadə F. Qara yelin apardığı - Əhməd Cavad : repressiya qurbanları /F. Xəlilzadə // Azərbaycan. - 2007. - 6 may. - S.8.

138. Əhməd Cavadın həyat və yaradıcılığı TRT ekranlarında: /C.Əhməd //Ədəbiyyat qəzeti.-2007.-19 yanvar.- S.1.

139. Salamoğlu T. Haqqı özünə, yaradıcılığı xalqa qaytarılan sənətkar : Əhməd Cavad - 115 /T. Salamoğlu // Təhsil problemləri. - 2007. -1-10 iyun. - S.14. ; Xalq qəzeti. - 2007.- 2 may. - S.7.

140. Salmanlı, Rəhman. İstiqlal şairi Əhməd Cavad: /R. Salmanlı //Respublika.-2007.- 6 may.- S.6.

141. Mustafayeva, G. Qırx beş illik acı ömrün 23 ayı: Əhməd Cavad-115 /G.Mustafayeva //Ədəbiyyat qəzeti.-2007. - 11 may.- S.3.

142. Mustafayev, Göyərçin.Əhməd Cavad poeziyasının sənətkarlıq xüsusiyyətləri: /G. Mustafayev // Elm.-2007.-30 may.- S.15.

2008

143. Əhmədov T. Baş redaktordan : /T. Əhmədov Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti – 90 // Füyuzat. - 2008. - № 3(41). - S. 2-4.

144. Cavadov, Təyyar. Əhməd Cavad şeirinin poetikası: /T.Cavadov //Azərbaycan dili və ədəbiyyatı tədrisi: jurnal.-№ 4. - 2008.- S.5-12.

145. Salmanlı R. Cümhuriyyət şairi : Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti - 90 : Əhməd Cavad // Azərbaycan. - 2008. – 25 may. - S. 5.

146. Salmanlı, Rəhman. Cümhuriyyət şairi. Əhməd Cavad: /R. Salmanlı //Azərbaycan.-2008.- 4 iyun.- S.5.

2009

147. Qurbanov A. İstiqlal şairimiz : Əhməd Cavad haqqında /A. Qurbanov //Füyuzat. - 2009. - № 4(48). - S. 14-19.

148. Qaliboğlu E. Repressiya 1937-72-ci illər: /E. Qaliboğlu // Mədəniyyət. -2009. - 30 oktyabr. - № 79. - S. 7.

2010

149. Ədalətqızı, Sevinc. Əhməd Cavad və aşiq yaradıcılığı: /S. Ədalətqızı //Kredo.-2010. -8 may.- S.24.

150. Məhərrəmov, T. Əhməd Cavad poeziyasının qüdrəti: /T. Məhərrəmov //Kaspi.-2010. - 8-14 may.- S.21.

151. Anar. İki şairin acı taleyi : Məhəmməd Hadi və Əhməd Cavad /Anar // Ədəbiyyat qəzeti. - 2010. - 9 sentyabr. - № 36. - S. 4.

2011

152. Azərbaycanın «haqq bağırən səsi»: Əhməd Cavad haqqında //Azadlıq.-2011.- 8 yanvar.- S. 11.

153. Səriyeva, İradə. Məşhur himnimizin müəllifi ilə bağlı AMEA aliminin tam yeni fikrinə reaksiya verildi: 1968-ci ildə Türkiyədə çıxan «Azərbaycan» jurnalı dövlət himnimizin müəlliflərinin Üzeyir Hacıbəyov və Əhməd Cavad olduğunu yazıb /İ.Səriyeva //Bakı Xəbər.-2011.- 24 fevral.- S. 15.

154. Sərvi S. «Ah» - deyərdim, heç ölməzdim... : Əhməd Cavad haqqında /S. Sərvi // El. - 2011. - № 5. - S. 20-30.

155. «Yol ver Türkün bayrağına»: İstiqlal şairi Əhməd Cavadın ruhu millətin qan yaddaşındır //Şərq.- 2011.- 15 iyun.- S. 11.

156. Xəlilzadə F. Azadlıq aşiqinin ömür yolu : Əhməd Cavadın yaradıcılığı yolu /F. Xəlilzadə // Azərbaycan. - 2011. - 2 iyul. - № 141. - S.8.

157. Əhməd Cavadın istiqlal şeirləri...:
...Azərbaycan gəncliyinin dillər əzbəridir /Əhməd Cavadın yaradıcılığı haqqında //Şərq.-2011.-14, 15 iyul.- S. 11.

158. Dünyaminqızı, Qərənfil. Əhməd Cavad haqqında yeni kitab: /Q.Dünyaminqızı //Azərbaycan müəllimi.-2011.- 2 dekabr.- S.21.

2012

159. Hacımusalı, Oqtay. İstiqlal şairi: Əhməd Cavad öz şeirləri ilə xalqı milli azadlığa səsləyirdi /O. Hacımusalı // Xalq Cəbhəsi.- 2012.-19 yanvar.- S.13.

160. Nərimanoğlu, Məhəmməd.Əhməd Cavad sevgisi: /M.Nərimanoğlu //Azərbaycan.-2012.- 25 yanvar.- S. 8.

161. Salamoğlu T. Əhməd Cavad poeziyası sovet rejiminin ilk illərində : Əhməd Cavad – 120 /T. Salamoğlu // Azərbaycan dili və ədəbiyyatı tədrisi. - 2012. - № 2. - S. 20-34. - Biblioqr. -S.34. - Məqalənin sonunda Azərbaycan, rus və ingilis dillərində xülasə verilmişdir.

162. Əhməd Cavadın 120 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında: Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı, 9 fevral 2012-ci il //Azərbaycan.-2012.- 10 fevral.- S. 1.

163. Cavadov. T. Əhməd Cavad şeirinin poetikası: /T. Cavadov //Azərbaycan dili və ədəbiyyatın tədrisi.-2012.-№

4.-S. 5..

164. Əliyeva, İ. Taleyüklü şair Əhməd Cavad: Əhməd Cavadın yaradıcılıq yolu haqqında /İ. Əliyeva // Azərbaycan dili və ədəbiyyatın tədrisi.-2012.-№ 4.-S. 17-21.

165. İsayev, Əhməd. İstiqlal şairinin özü və sözü: Əhməd Cavad - 120 /Ə.İsayev //Azərbaycan.-2012.- 12 aprel.- S. 7.

166. Abbasxanlı, Tamilla. Qara dənizin sevdalısı: Əhməd Cavad-120 /T.Abbasxanlı //525-ci qəzet.-2012.- 25 aprel.- S.7.

167. Pərvanə bir ömür : Rəhman Salmanlının «Əhməd Cavadın yaradıcılıq yolu» adlı kitabı haqqında // Ədəbiyyat qəzeti. -2012. - 5 may. - № 16. - S. 3-4.

168. Xəlilzadə, Flora. Haqqın səsi: Əhməd Cavad - 120 /F.Xəlilzadə //Azərbaycan. - 2012.- 6 may.- S. 11.

169. Salmanlı, Rəhman. İstiqlal şairi: Əhməd Cavad - 120 /R.Salmanlı //Azərbaycan.-2012.- 6 may.- S. 11.

170. Mustafayeva G. Qırx beş illik acı ömrün 23 ayı : Əhməd Cavad - 115 /G. Mustafayeva // Ədəbiyyat qəzeti. - 2007. - 11 may. - S.3.

171. Günel. Əhməd Cavadın yubileyi Türkiyədə geniş qeyd edilib: /Günel //525-ci qəzet.-2012.- 16 may.- S.7.

172. Abbashı, Tahir. Şəxsi ağrı-əzabları min-min...:

...milli arzu-əməlləri çin-çin - himn şairimiz Əhməd Cavad!
/T. Abbaslı //Mədəniyyət.-2012.- 18 may.- S. 13.

173. Əhməd Cavadın yubileyi Türkiyədə : Əhməd Cavad - 120 //Ədəbiyyat qəzeti. - 2012. - 19 may. - № 18. - S. 1.

174. Azərbaycanın istiqlal şairi Əhməd Cavadın 120 illik yubileyi qeyd edilmişdir: //Azərbaycan.-2012.- 6 iyun.- S. 11.

175. Reyhan. Əhməd Cavadın 120 illik yubileyi qeyd edildi: Əhməd Cavad - 120/Reyhan//Mədəniyyət.-2012.- 6 iyun.- S. 3.

176. Vahid, Təranə. Şair, ölüm dalgası və azadlıq: Əhməd Cavad - 120 /T.Vahid //Mədəniyyət.-2012.- 6 iyun.- S. 12.

177. Azərbaycanın istiqlal şairi Əhməd Cavadın 120 illik yubileyi qeyd edildi: // Ədəbiyyat qəzeti. - 2012. - 9 iyun. - № 21. - S. 2.

178. Maqsudov E. Azərbaycan Respublikasının Dövlət himninin mətnindən ana dili dərslərində istifadə: /E. Maqsudov // Təhsil problemləri. -2012. - 16-23 iyun. - № 45/46. - S. 11.

179. Tağıyev E. Azadlıq nəğməkarı : Əhməd Cavad - 120 /E. Tağıyev //Mədəni həyat. - 2012. - № 7. - S. 17.

180. Salamoğlu T. «Mən bir kamançayam tellərim

inlər...» : Əhməd Cavad romantizmi haqqında // Azərbaycan. - 2012. - № 8. - S.116-125..

181. Nizamiqızı H. Dözümin lal sükutu və ya zəncirlənmiş son ümid : böyük istiqlal şairimiz Əhməd Cavadın ömür-gün yoldaşı Şükriyyə Axundzadə/H. Nizamiqızı // Mədəniyyət. - 2012. - 3 avqust.- № 56. - S. 11.

182. Mustafayeva G. İstiqlal şairi : Əhməd Cavad - 120 /G. Mustafayeva //Ədəbiyyat qəzeti. - 2012. - 18 avqust. - № 31. - S. 5.

183. İsayev, Əhməd. İstiqlal şairinin özü və sözü: Əhməd Cavad - 120 /Ə.İsayev //Mədəni həyat.-2012.- № 9.- S. 42-43.

184. Ələkbərov, Faiq. Azərbaycan türkcülüyü ideyası-XIII: Azərbaycan Cümhuriyyətinin tərənnümçüləri: Əhməd Cavad, Abdulla Şaiq və Cəfər Cabbarlı /F.Ələkbərov //Vətəndaş həmrəyliyi.-2012.- 28 sentyabr-4 oktyabr.- S. 13.

185. Xəlilzadə, Flora. Haqqın səsi: Əhməd Cavad - 120 /F.Xəlilzadə //Mədəni həyat.-2012.- № 10.- S. 44-45.

186. Cəlaloğlu, Sərdar. Azərbaycan Cümhuriyyətinin tərənnümçüləri: Əhməd Cavad, Abdulla Şaiq və Cəfər Cabbarlı Azərbaycan Türkcülüyü ideyası /S. Cəlaloğlu // Türkünstan.-2012.- 21-27 oktyabr.- S. 11.

187. Əhməd Cavadın yubileyinə həsr edilmiş konfrans: //Respublika.-2012.- 16 noyabr.- S. 6.

188. Hacıbabayev A. İstiqlal şairinə ehtiram : Əhməd Cavad – 120 /A. Hacıbalayev // Ədəbiyyat qəzeti. - 2012. - 23 noyabr. - № 43.

189. Ceyhun. Əhməd Cavad - istiqlal şairi: / Ceyhun //Mədəniyyət.-2012.- 30 noyabr.- S. 4.

190. Qismətoğlu, Faiq. İstiqlal şairi: Əhməd Cavad – 120 /F. Qismətoğlu //Ədalət.-2012.- 5 dekabr.- S.6.

191. Əhmədova G. İstiqlal şairi : /G. Əhmədova // Mədəniyyət. - 2012. - 21 dekabr.- № 93. - S. 12.

192. Qismətoğlu, Faiq. İstiqlal şairi: Əhməd Cavad – 120 /F. Qismətoğlu //Ədalət.-2012.- 21 dekabr.- S.6.

2013

193. Əsgərova, Qənirə. Əhməd Cavadın dil-üslub xüsusiyyətləri: /Q.Əsgərova //Filologiya məsələləri / Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu.-2013.- №3.- S.263-266.

194. Qasımova, Fidan. Əhməd Cavad lirikasında Novruz: /F.Qasımova //Azad Azərbaycan.-2013.- 5 mart.- S. 7.

2014

195. Abdullayeva, Şəlalə. Əhməd Cavadın “Sərf və Nəhv” kitabında məsdərlər: /Ş.C. Abdullayeva //Dil və ədəbiyyat. Beynəlxalq elmi- nəzəri jurnal.-2014.- №1(89). - S.96-99.

196. İstiqlal şairindən xilaskar paşaya hədiyyə : Əhməd Cavadın Nuru paşaya bağışladığı “Qoşma” adlı kitabı haqqında //Ədəbiyyat qəzeti. - 2014. - 21 fevral. - № 7. - S. 4.

197. Uğur. Baxıb Türkün bayrağına ...: Əhməd Cavadın anadan olmasından 122 il ötür /Uğur //Xalq Cəbhəsi.-2014.- 6 may.- S. 14.

198. Muradoğlu, Nizami. Turan sevdalısı: Əhməd Cavad arzu edirdi ki, uca bayraq bütün ayrı düşmüş türk ellərini birləşdirsins /N.Muradoğlu //Xalq Cəbhəsi.-2014.- 4 iyun.- S. 14.

199. Muradoğlu, Nizami. Ağlayırdım, gülürəm! Əhməd Cavadın ədəbi taleyinin müəyyənləşməsində “Göy-göl” şeiri xüsusi önəm daşıyıb /N.Muradoğlu //Xalq Cəbhəsi.-2014.- 6 iyun.- S. 14.

200. Muradoğlu, Nizami. Əhməd Cavadın bayatıları: /N.Muradoğlu //Xalq Cəbhəsi.-2014.- 20 iyun.- S. 15.

201. Muradoğlu, Nizami. Əhməd Cavadın bayatıları: /N. Muradoğlu //Xalq Cəbhəsi.-2014.- 2 iyul.-

S.13.

202. Kazımov, İsmayıl. Azərbaycan ədəbi dilinin Əhməd Cavad mərhələsi: /İ.Kazımov //Kredo.-2014.- 2 avqust.- S.5-7.

2015

203. Abbaslı, Tahir. Şəxsi ağrı-əzabları min-min...: ...milli arzu-əməlləri çin-çin - himn şairimiz Əhməd Cavad! /T. Abbaslı //Mədəniyyət.-2012.- 18 may.- S. 13.

204. Ağabalayeva S. Tarixi dəyərləndirmək fürsəti və bir dövlət quracaq milli ruh : şair Əhməd Cavadın Cümhuriyyət dövrü yaradıcılığı haqqında /S. Ağabalayeva // Ədəbiyyat qəzeti. 2015. - 30 may. - №34/35. - S. 25.

205. Şərifli B. Gecə yarısı döyülən qapılar... : repressiya qurbanları /B. Şərifli //Azərbaycan: qəzet. - 2015. - 15 sentyabr. - № 201. - S. 7.-Repressiya qurbanı olmuş Əhməd Cavad və onun həyat yoldaşı Şükriyyə xanımın başına gələn acı həqiqətlər haqqında.

2016

206. Yıldırım İ. İstanbuldan : Ahmet Cevatın kendi el yazısı 1 Mayıs 1918 de Alibey Hüseyinzadəyə təqdim etdiyi «Çırpınırdın Karadeniz» şiiri // Ədəbiyyat qəzeti. - 2016. – 20 fevral. - № 7. - S. 3.

207. Əsgərzadə, Qafar. Əhməd Cavad misraları Türkiyə əhalisini rıqqətə gətirdi: /Q. Əsgərzadə //Yeni Təfəkkür.-2016.- 12 avqust.- S.3.

208. Anar. İki şairin acı taleyi: Məhəmməd Hədi (1879-1920) və Əhməd Cavad (1892-1937)... /Anar // Ədəbiyyat qəzeti.-2016.- 24 dekabr.- S.4-5.

2017

209. Əliyeva, A. İstiqlal mübarizəsinin ədəbi bəyanı- Əhməd Cavad: /A.Əliyeva //Mədəniyyət.az.-2017.- №5-6- may-iyun.- S.18-21.

210. Abbaslı, Tahir, Əhməd Cavad...: “Olsun bizim bütün ellər Qurban Türkün bayrağına!” deyib qurban getmiş şərəfli bir ad /T.Abbaslı //Mədəniyyət.-2017.- 3 may .- S.13.

211. Abidqızı, Göyərçin. Əhməd Cavad 125: /G.Abidqızı //Ədalət.-2017.- 3, 4 may.- S.3.

212. Müşfiq, Şahanə.Əhməd Cavadın 125 illiyi qeyd edildi: /Ş.Müşfiq //525-ci qəzet.-2017.- 13 may .- S.12.

213. Adilqızı, Göyərçin. İstiqlal şairi Əhməd Cavad: //Olaylar.-2017. - 16 may.- S.16.

214. Əsgərli, Əlizadə Milli istiqlal şairi Əhməd Cavad: /Ə.Əsgərli //Kaspi.-2017.- 17-19 iyun.- S.18.

215. İbrahimova, Güllər. “Atamla bağlı arxivim var”: “Cavid əfəndi, Əhməd Cavad, Cəfər Cabbarı tez-tez evimizə gələrmiş” /G.İbrahimova;müsahibəni apardı Mələhət Rzayeva //Şərq.-2017.- 4 iyul.- S.5.

216. Zeynallı, Cavid. Şükriyyə... talleyim: Əhməd Cavadın həyat yoldaşı Şükriyyə Cavadova haqqında sənədli filmin ssenarisi /C. Zeynallı //Ədəbiyyat qəzeti.-2017.-15 iyul.-S.20.-21.

217. Əliyeva, Aynurə. Şanlı vətənin qəhrəman övladı: Əhməd Cavad /A.Əliyeva //Azad Azərbaycan.-2017.- 4 noyabr.- S.7

218. Şabanova, Sara. Bayraq Əhməd Cavad yaradıcılığında: /S.Şabanova //Azərbaycan ordusu.-2017.- 8 noyabr.- S.8.

2018

219. Qasımov, Ramiz. Əhməd Cavad yaradıcılığını tədris edərkən...: /R.Qasımov //Azərbaycan dili və ədəbiyyatı tədrisi:elmi-metodik jurnal.-2018.- № 1(yanvar-mart).- S.18-22.

220. Sağırkaya, Sedat. «Əhməd Cavad kimi şəxsiyyətlər bizim sönməyən ulduzlarımızdır»... : /S.Sağırkaya; Müsahibəni apardı: M.Sultanova //Mədəniyyət. az.-2018.- Mart-Aprel.- S. 56-57.

221. Adilqızı Göyərçin. Əhməd Cavad: /G.Abidqızı

//Ədalət.-2018.- 11, 13 aprel.- S.7

222. Pənah, Gülxani. Azərbaycanda Xalq Cümhuriyyəti ədəbi həyatda böyük canlanmaya təkan verdi: Məhəmməd Hadi, Hüseyn Cavid, Abdulla Şaiq, Cəfər Cabbarlı, Əhməd Cavad, Ümgülsüm Sadıqzadə, Əli Yusif poeziya sahəsində uğur qazandılar /G. Pənah //Xalq Cəbhəsi.-2018.- 20 aprel .- S.14.

223. Abbaslı, Tahir. Əhməd Cavad: Ümumtələ-tariximizdə ilk Milli Mənlik doğruluşumuzun Cümhuriyyətimizin Baş poetik vəsfkarı...: /T.Abbaslı // Mədəniyyət.-2018.- 4 may.- S.12.

224. Bayramoğlu, Alxan. Əhməd Cavadın «Yenə böhran» məqaləsi: Axtarışlar, tapıntılar /A. Bayramoğlu // Ədəbiyyat qəzeti.-2018.- 9 iyun.- S.9.

225. Sağırkaya, Sedat. “Əhməd Cavad kimi şəxsiyyətlər bizi aydınladan ulduzlardır”: /S.Sağırkaya: müsahibəni apardı M.Sultanova //Mədəniyyət.-2018.- 29 iyun.- S.15.

226. Əhməd Cavad haqqında kitablar təqdim edilib: //Mədəniyyət.-2018.- 6 iyul.- S. 21.

227. Quliyeva, Səfurə. Əhməd Cavad poeziyası: /S.Quliyeva //Respublika.-2018.-11 oktyabr.- S.6.

228. Qaraoğlu, Fazil. Tarixdə iz buraxanlar: Əhməd Cavad /F.Qaraoğlu //Bakı Xəbər.-2018.- 16 noyabr.- S.15.

2019

229. Eyvazlı, Günel. Sən ağlama, mən ağlayım, gözəl... Əhməd Cavadın Şükriyyəsi: /G. Zeynalı // Ədəbiyyat qəzeti.- 2019.-6 iyul.-S.28.

230. Qasımbəyli, Y. Yaddaşımızın Qara dəniz həsrəti: Əhməd Cavadın “Çırpınırdı Qara dəniz” şeiri haqqında /Y. Qasımbəyli //Ədəbiyyat qəzeti.- 2019.-20 iyul.-S.24.

231. Seyidzadə, Tofiq. Min bir əziyyətə dözən romantik ruhlu şair: Əhməd Cavad /T.Seyidzadə //Azad Azərbaycan.-2019.- 17 oktyabr.- S.7.

232. Zeynalova, Tamilla. Əhməd Cavadın həyat və yaradıcılığının tədrisi: /T.Zeynalova //Azərbaycan müəllimi.-2019.- 15 noyabr.- S. 6.

233. Tağıyeva, Nuranə. Tanıyaq ki, yaşasınlar!...: Əhməd Cavadın əziz xatirəsinə /N.Tağıyeva //525-ci qəzet.-2019.- 23 noyabr.- S.20; //Türküstan.-2019.- 26 noyabr-2 dekabr.- S.17.

2020

234. Əhməd Cavad Əmrə və indiki türkcə: Türkün dili tək sevgili istəkli dil olmaz, Ayrı dilə qatsan bu əsil dil əsil olmaz Məhəmməd Hüseyn Şəhriyar /S.Nəsiboğlu // Kredo.-2020.- 20 yanvar.- S.13.

235. Mehdi, Aynur. Şanlı Vətənin qəhrəman övladı: Dövlətçilik tariximizin mahir təbliğatçısı olan Əhməd Cavad

/A.Mehdi //Azad Azərbaycan.-2020.- 15 oktyabr.- S.9.

236. Axundzadə, Anar. Varislər: Anar Axundzadə: “67 ildən sonra Əhməd Cavadın əmanəti bizə çatdı” /A. Axundzadə; söhbətləşdi: Əyyub Qiyas //Ədəbiyyat qəzeti.-2020.- 17 oktyabr.- S.16-17.

237. Mehdi, Aynur. Şanlı Vətənin qəhrəman övladı: Dövlətçilik tariximizin mahir təbliğatçısı olan Əhməd Cavad /A.Mehdi //Azad Azərbaycan.-2020.- 22 oktyabr.- S.9.

238. Turan, Aynur. Şanlı Vətənin qəhrəman övladı: Dövlətçilik tariximizin mahir təbliğatçısı olan Əhməd Cavad /A.Turan //Azad Azərbaycan.-2020.- 29 oktyabr.- S.9.

2021

239. İrəvanlı, Mürsəl. Gəlin Əhməd Cavad Axundzadəni xatırlayaq: /M. İrəvanlı //Türküstan.-2021.- 9-15 fevral.- S.11.

240. İrəvanlı, Mürsəl. Gəlin Əhməd Cavad Axundzadəni xatırlayaq: /M. İrəvanlı //Türküstan.-2021.- 16-22 fevral.- S.11.

241. Əliyev, S. Gəncədə istiqlal şairi Əhməd Cavadın barelyefi açılıb: /S.Əliyev //Ədəbiyyat qəzeti.-2021.- 16 oktyabr.- S.32.

242. Əliyev S. Gəncədə Əhməd Cavadın barelyefinin açılışı olub: /S.Əliyev //Azərbaycan.-2021.-19 oktyabr.- S.11.

243. Qasimov, Hamlet. Gəncədə istiqlal şairi Əhməd Cavadın barelyefinin açılışı olub: /H.Qasimov // Xalq qəzeti.-2021.- 21 oktyabr.- S.7.

244. Mirişli, Elşən. Yorulmaz mücahid-İstiqlal şairi Əhməd Cavad: /E. Mirişli //Türküstan.-2021.- 23-29 noyabr.- S.7.

245. Mirişli, Elşən. İstiqlal şairi Əhməd Cavad Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə: /E. Mirişli // Türküstan.-2021.- 30 noyabr - 6 dekabr.- S.7.

Ə. CAVADA HƏSR OLUNMUŞ ŞEİRLƏR

246. Nəzmi Ə. Əhməd Cavad dünyası : poema. - Bakı : Nurlan, 2006. - 160 s.

247. Rüstəmxanlı S. Yurdun bayrağına : şeir Əhməd Cavada həsr olunur // Seçilmiş əsərləri. - Bakı : «Şərq-Qərb», 2004. - S. 185.

ƏSƏRLƏRİNƏ BƏSTƏLƏNMİŞ MUSIQI

Kitablar

1974

248. Rzayeva, Ağabacı. Mahnılar: fortepiano ilə oxumaq üçün /A. Rzayeva ; söz. Ə. Cavad; tərc. V. Konstantinov-Bakı: Azərnəşr, 1974.-32 s.- Mətn paralel olaraq Azərb. və rus dillərindədir. kiril

1992

249. Azərbaycan Respublikasının dövlət himni: [Notlar] /Musiqisi. Ü. Hacıbəyov söz. Əhməd Cavad-Bakı: Şərq-Qərb, 1992.-2 s.

250. Sabitoğlu, Emin. Baharım gəl, yazım gəl: səs və fortepiano üçün /E. Sabitoğlu; söz.Ə. Cavad-Bakı: 1992.- Mətn Azərb. dilindədir

251. Sabitoğlu, Emin. Can Azərbaycan: səs və fortepiano üçün /E. Sabitoğlu; söz. Ə. Cavad-Bakı: 1992-3 s.- Mətn Azərb. dilindədir. kiril

252. Sabitoğlu, Emin. Gəncədən gəlirəm...: səs və fortepiano üçün /E. Sabitoğlu; söz. Ə. Cavad-Bakı: 1992.-2 s.- Mətn Azərb. dilindədir. kiril

253. Sabitoğlu, Emin. Şükrüyyə: səs və fortepiano üçün /E. Sabitoğlu ; söz. Ə. Cavad-Bakı: 1992.-3 s.-Mətn Azərb. dilindədir. kiril

1993

254. Dadaşova, Elnarə.Səna düşüb meylim : mahnı-romans: soprano və kamera orkestri üçün /E. Dadaşova; söz. Ə. Cavad-Bakı: 1993.-9 s.-Mətn Azərb. dilindədir. kiril

255. Fərəcov, Sərdar. Gəncədən gəlirəm: səs və fortepiano ilə oxumaq üçün /S. Fərəcov; söz. Ə. Cavad-Bakı: 1993.-3 s.-Mətn Azərb. dilindədir. kiril

256. Fərəcov, Sərdar . O sənəm hey: səs və fortepiano ilə oxumaq üçün /S. Fərəcov; söz. Ə. Cavad-Bakı: 1993.-5 s.-Mətn Azərb. dilindədir. kiril

257. Mustafayev, Ramiz. Nədən yarandın: vokal simfonik poema xor, solist və simfonik orkestr üçün /R. Mustafayev; söz. Ə. Cavad-Bakı: 1993.-79 s.-Mətn Azərb. dilindədir. kiril

258. Sabitoğlu, Emin. Qurban olduğum: səs və fortepiano üçün /E. Sabitoğlu; söz. Ə. Cavad-Bakı: 1993.-3 s.-Mətn Azərb. dilindədir. kiril

2003

259. Mansurov, Eldar. Pambıq dastanı: uşaq xoru və fortepiano üçün /E. B. Mansurov ; söz. Ə. Cavad-Bakı: Səda, 2003.-7 s.

ƏHMƏD CAVAD ƏSƏRLƏRİ RUS DİLİNDƏ

260. Саледдин, А. Свет очей моих-Азербайджан!: К 100 летию со дня рождения Ахмеда Джавада /А. Саледдин //Литературный Азербайджан.-1992.-№4.-С.3–8.

261. Гурбанов, Ш. Я певец свободы!: Ахмед Джавад-100 / Ш. Гурбанов, //Баку.-1993.-6 марта.-С.2.

MÜNDƏRİCAT

Ön söz	5
Əhməd Cavadın 130 illiyinin qeyd edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı.....	7
Əhməd Cavadın həyat və yaradıcıq yolu	9
“Səsli qız” poemasi	18
Şair, ölüm dalğası və azadlıq -	22
Şanlı Vətənin qəhrəman övladi Əhməd Cavad	29
Əhməd Cavad poeziyasından seçmələr.....	50
Azərbaycan Dövlət Himni	50
Susmaram!	51
Çırpınırdın Qara Dəniz.....	52
“Nə gördümsə”.....	53
“Bismillah”.....	53
Azərbaycan bayrağına.....	54
Qalx	55
Əhməd Cavad həyatının əlamətdar illəri	66
Əhməd Cavadın əsərləri.....	68
Kitablarda və məcmuələrdə dərc edilmiş əsərləri	76
Dövrü mətbuatda dərc edilmiş əsərləri	78
Redaktoru olduğu və tərcümə etdiyi kitablar	85
Əhməd Cavad haqqında olan əsərlər. Kitablار	88
Əhməd Cavad haqqında. Dövrü mətbuatda	95
Ə. Cavada həsr olunmuş şeirlər	115
Əsərlərinə bəstələnmiş musiqi. Kitablار	115
Əhməd Cavad əsərləri Rus dilində.....	118